

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

PRÁCE S LOUTKOU S TŘÍLETÝMI DĚTMI V ZŠ A MŠ STOD

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Gruberová

Předškolní a mimoškolní pedagogika, Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: MgA. Eva Gažáková, Ph.D.

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, výhradně s použitím citovaných literárních a internetových pramenů, nebo dalších odborných zdrojů.

V Plzni, 10. dubna 2018

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí bakalářské práce MgA. Evě Gažákové, Ph.D. za pomoc, cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

SEZNAM ZKRATEK	2
ÚVOD	3
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	5
1 LOUTKA	6
1.1 HISTORIE LOUTKY.....	7
1.2 DĚLENÍ LOUTEK	8
2 FUNKCE A VLASTNOSTI LOUTKY.....	14
2.1 VLASTNOSTI LOUTKY.....	14
2.1.1 Materiál a smysly.....	15
2.2 FUNKCE LOUTKY	17
2.3 LOUTKA V RUKÁCH VODIČE	19
3 PŘEDŠKOLNÍ VĚK.....	21
3.1 MOTORICKÝ VÝVOJ	21
3.2 MYŠLENÍ A ŘEČ.....	23
3.3 SOCIALIZACE	24
4 DÍTĚ A HRA, PŘEDMĚT, LOUTKA.....	26
4.1 DÍTĚ A HRA	26
4.2 DÍTĚ A PŘEDMĚT.....	27
4.3 DÍTĚ A LOUTKA	30
5 RVP PV A PROSTOR PRO VYUŽITÍ LOUTKY V MŠ.....	31
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
6 VÝZKUM.....	35
6.1 METODA VÝZKUMU.....	35
6.2 CÍL VÝZKUMU	35
6.3 SBĚR A VYHODNOCOVÁNÍ DAT VÝZKUMU	36
7 CHARAKTERISTIKA SKUPINY.....	38
7.1 ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA STOD	38
7.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉ SKUPINY - ŽABIČEK.....	39
7.2.1 Zkušenosti dětí (Žabiček) s loutkou	39
8 PRŮBĚH VÝZKUMU	40
8.1 FUNKCE MOTIVAČNÍ	41
8.1.1 Maňásek	41
8.1.2 Manekýn.....	43
8.1.3 Prstová loutka.....	46
8.2 FUNKCE RELAXAČNÍ	49
8.2.1 Maňásek	49
8.2.2 Manekýn.....	52
8.2.3 Prstová loutka.....	55
8.3 FUNKCE ADAPTAČNÍ	58
8.3.1 Maňásek	58
8.3.2 Manekýn.....	60
8.3.3 Prstová loutka.....	63
9 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU.....	65
ZÁVĚR.....	67
RESUMÉ	68
POUŽITÁ LITERATURA	69
SEZNAM OBRÁZKŮ	71

SEZNAM ZKRATEK

MŠ – mateřská škola

ZŠ – základní škola

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

ŠVP – Školní vzdělávací program

TVP – Třídní vzdělávací program

PV – předškolní vzdělávání

Klíčová slova: mateřská škola, loutka, předškolní věk, hra, práce s loutkou, pedagogický proces, tříleté děti

Úvod

Téma „Práce s loutkou“ jsem si vybrala z toho důvodu, že již druhým rokem pracuji v mateřské škole a při práci s dětmi jsem si všimla, jak velký motivační potenciál v sobě loutky pro děti mají. Sama jako dítě jsem měla loutky ráda a moji přátelé také. Ale to není jediný důvod. Při studiu na vysoké škole mne zaujal předmět Dramatická výchova pro MŠ, kde jsme se seznamovali s různým využitím prvků dramatické výchovy pro naši praxi v mateřských školách, ale také jsme si zkoušeli práci s loutkou. Loutka podle mého názoru baví jak malé, tak i velké diváky. Je to vděčný prostředek komunikace, zábavy, sdělení důležitých informací, porozumění ale i ponaučení.

Práce s loutkou mne začala velice bavit, už jen proto, že jsem viděla nadšení dětí pro tuhle pomůcku. Píši „pomůcku“, jelikož jsem doposud loutku využívala pro motivaci dětí, někdy jako pomůcku pro adaptaci dítěte v prostředí mateřské školy. Na přednáškách jsem se dozvěděla o loutce mnohem více, a tak jsem se začala zamýšlet, jak a proč s ní pracovat, číst, hledat informace a zkoušet, co dokáže loutka v praxi s dětmi.

Ze své praxe jsem vypožadovala, že se dětem loutka líbí a rády si s ní povídají. Je to dobrý nástroj pro vzbuzení touhy, nadšení v něco dalšího, proto jsem začala loutku více využívat. Pro adaptaci dítěte v mateřské škole jsou loutky ideální, jelikož dítě prochází velkým životním zlomem, kdy se musí vypořádat s odloučením nejen od matky, ale i celé rodiny, zvyká si na úplně cizí prostředí a úplně nové lidi a děti. Přizpůsobuje se pravidlům třídy, které si společně třída vytvoří, přičemž možná nikdy taková pravidla nezažilo. Vypořádává se tedy s touhle náhlou situací jak psychicky, ale i fyzicky, kdy přijde do uzavřeného prostředí plného dětí, které bývají také často nemocné, tudíž se dítěti mění jeho zdravotní stav a obranyschopnost. To vše vyžaduje větší nasazení stran pedagogů MŠ, aby adaptace dětí na novou a důležitou životní zkušenost proběhla co nejlépe. A zde může být loutka - přítel velmi užitečným pomocníkem.

Bohužel, největším úskalím jsou zdroje, které by učitelé a učitelky v mateřských školách navnadily na používání loutek v mateřské škole. Zdrojů na toto téma není příliš, a proto si mnozí loutky spojují jen jako prostředek loutkového divadla pro děti, se kterým jezdí mnoho herců po České republice a nabízejí svá představení po mateřských školách. Některé zdroje se přibližují svými teoretickými poznatky, ale úplně nepoukazují nebo

nenabízejí využití v mateřské škole. Proto jsem se rozhodla pro akční výzkum ve své třídě, kde pracuji.

Cílem této bakalářské práce je zlepšení mé vlastní pedagogické práce v oblasti práce s loutkou v pedagogickém procesu s tříletými dětmi v MŠ. Cíl práce byl naplňován skrze teoretickou přípravu (a teoretické vymezení problému), plánování pedagogické práce s loutkou zohledňující věk dětí a odpovídající funkce loutky v MŠ, realizace naplánovaných a improvizovaných činností a jejich reflexe. Závěry, které z mého akčního výzkumu vyplývají, jsou rovněž využitelné v praxi dalších předškolních pedagogů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 LOUTKA

Co je to vlastně loutka? Může to být jakýkoliv předmět nebo musí splňovat jasně dané parametry či musí mít určité vlastnosti? Kde se vlastně vzaly loutky a proč se používají? K čemu jsou dobré? To je spousta otázek, které si pokládáme při vysvětlování slova loutka. Není vždy lehké na otázky odpovědět jednou větou. Nehledě na to, že charakteristiky loutky se v různých zdrojích liší. Někdo pojímá loutku jako součást loutkového divadla, jiný má loutku spojenou s určitými rituály kmenů a národností, někdo má za to, že loutka je jen v podobě výtvarně zpracované lidské či zvířecí bytosti.

Podle příručky LOUTKA jako nástroj výchovy a vzdělávání (Volkmerová, 2014) je charakteristika loutky dvojí. Jedna z charakteristik popisuje loutku určenou pro hraní loutkového divadla, která je výtvarně znázorněnou lidskou bytostí v podobě dřevěné loutky. Uvádí ale také, že nejen tohle je loutka. Autor dále popisuje loutku jako obyčejný předmět, který se stává předmětnou loutkou po „oživení“. Není to tedy loutka uzpůsobená pro hraní loutkového divadla. Tato loutka sice není používána v loutkovém divadle, ale jako loutka vystupuje v případě, že znázorňuje nějakou bytost, která je živá. Předmětná loutka tedy v tomto případě jedná za člověka, za pohádkovou postavu nebo za zvíře. Důležité je, jak loutka vypadá, jaký má tvar, z jakého je materiálu, jak je zdobena, jakou má barvu a velikost, jakým způsobem se vlastně ovládá a do jaké míry je ohebná a pružná nebo pohyblivá. U předmětné loutky je důležité brát ohled na jeho původní význam, a jaké má původně vlastnosti.

Další charakteristiku loutky lze nalézt v knihách a příručkách zabývajících se tímto tématem. V knize Loutka jako výchovný prostředek pro děti můžeme nalézt velmi trefnou definici – „Loutka je plastické ztělesnění všeho živého i neživého, jejíž hmotnost se pohyblivostí i půvabem odhmotňuje.“ (Pražáková, 1974, str. 7) Autorka se v knize zabývala loutkovým ztvárněním většinou živé jednající bytosti – tedy člověkem, kde psala, že loutka slabě zobrazuje lidské chování navenek, ale vnitřek takového chování dokáže vyjádřit dokonale. Loutka je svojí jednoduchostí dítěti velmi blízká, je poetická.

1.1 HISTORIE LOUTKY

Loutka byla s lidmi od nepaměti. Ne vždy tomu ale bylo ve formě loutky pro loutkové divadlo nebo předmětné loutky. Dříve si lidé vyráběli loutky pro své rituály. Jurkowski ve své knize *Magie loutky* (1997) rozebírá historii loutky v rituálech kmenů a národů. Je zajímavé vidět, kolik rituálů existovalo a ještě existuje v jiných kulturách našeho světa. Lidé některých kmenů a národů věří v bohy a navazují s nimi kontakt. K tomu kdysi sloužila rituální loutka, sloužila jako prostředek pro komunikaci mezi lidmi kmene a bohem. Existují obřady, kdy se navozuje kontakt s dušemi zemřelých, při kterých má jistě loutka svou podstatnou roli. Většinou tak mohly kmeny vyjadřovat svoje prosby a tužby, zajišťovaly si tak úrodnost příštího roku, modlily se pro zdraví a ochranu před nemocemi, tancovaly se rituální tance plodnosti a tance pro zajištění dobrého počasí bohatého na deště, které lidi chránily před suchem. Důležitou roli nehrálo to, jak se loutka ovládá, ta byla ovládána jen z části, ale to, že je součástí rituálu. Samotná přítomnost loutky byla magická. Ožívování loutky vedlo k vyzývání vyšší moci (boha, ducha, ďábla), aby prosby lidí vyslyšel a vyhověl jim.

První zmínky o loutce byly nalezeny v indické filosofii, kdy slovo loutka mělo také význam jako „spící energie“. Dále se zmínky o loutkách a jejich oživení nachází v asijské literatuře v podobě mýtů. Ale i africké legendy vyprávějí o loutkách. Podobné je tomu stvoření člověka Bohem, tedy Adama a Evy, kdy Adam byl původně jen z prachu země, až když mu dal Stvořitel život, stal se živou bytostí. Dále legenda o Golemovi, postava z hlíny, které se dá život. Golem však neuměl mluvit a tak tomu bylo vždy u loutek, byly němé, neuměly mluvit jako dnes, nikdo jim nepropůjčoval svůj hlas. Až později byl hlas loutky vytvořen pomocí nástroje swazzle¹, který deformoval lidský hlas.

Teprve v 17. století se loutka plně využívala jako herec, tedy náhrada za živou lidskou bytost. V 18. století se loutka začala využívat jako náhrada herce ve smyslu zesměšnění, karikaturní a parodie. Začali se objevovat lidé, kteří použití loutky v divadle chtěli změnit, jako tomu byl např. Samuel Foote, který vytvořil dvě tragédie pro herce a loutky. V 19. století vznikla kniha o teorii loutek, jaká do té doby neexistovala. Toto dílo rozšířilo povědomí loutkářů a laiků o roli loutkového divadla v umění a o loutkovém

¹ Malý kovový nástroj držený v ústech loutkáře, který tak mění svůj hlas.

divadle samotném. Toto dílo inspirovalo mnoho umělců a i přesto, že dále vznikala díla na toto téma, vždy autoři vycházeli právě z původního díla *Histoire des Marionettes en Europe* od Charlese Magnina. Později se loutka stala objektem vědeckého bádání. V Německu vznikla umělecká škola Bauhaus, kde se studoval prostor loutkového divadla a působení tohoto prostoru na člověka a jejich vzájemného ovlivňování. 20. století přineslo další poznatky o loutkách a to zejména v Rusku.

1.2 DĚLENÍ LOUTEK

Jelikož jsou loutky spojovány s loutkovým divadlem (viz výše), proto se také vyvinuly různé typy loutek, které vyhovovaly danému divadlu a hře, ve které měly zrovna loutky účinkovat. V této kapitole jsou sepsány všechny typy loutek, které můžeme dnes vidět jak v loutkovém divadle, tak ve školách, spolicích, ale i u nás doma. Každý autor uvádí jiné dělení loutky. Jedno ze základních dělení loutek je podle způsobu vedení, jak tomu píše Alois Tománek ve své knize *Podoby loutky* (1998).

1) Loutka vedená zespondu – spodová loutka

a) Maňásek

Základem maňáska je ruka, která se samotná může stát loutkou. A to tak, že loutkoherc pomocí stínu své ruky předvádí určitým pohybem nejčastěji nějaké zvíře. Dále se ruka stává loutkou už jen pomocí kusu látky, ze kterého se stane doplněk či oblečení loutky. Příkladem může být malý klobouk či rukavice, ať už samotná či nějak upravená, s dotvořeným obličej, apod. Maňásek může vzniknout i tak, že si na prst, či dva nebo tři, nasadíme hlavičku a na zbytek ruky oblékneme nějakou látku. Ostatní zatím nepoužité prsty mohou hrát ruce, či jen pomáhat s ovládním loutky. Maňásek může mít i nohy, ale ty mu neslouží k chůzi, nýbrž jsou pro větší oživení, kdy loutka sedí a nohy přehodí dopředu k divákovi.

Maňásek se dále může dělit na prstového maňáska nebo maňáska dvouručního.

- Prstový maňásek – je loutka na jeden prst. Tato loutka je malá tak, aby se vešla na jeden prst, či aby se na každý prst vedle sebe vešlo např. 5 loutek. Prstové loutky se používají s menší zástěnou, aby loutky koukaly přes okraj, který musí

být tak vysoký jako opřené lokty. K paravánu se ještě používá závěs, kterým je vodič kryt, ale umožňuje pohled na loutky.

- Maňásek dvouruční – je loutka, která k vedení potřebuje mít oblečené obě ruce do jedné loutky. S loutkou hraje herec nad hlavou, nejenže musí umět vodit loutku oběma rukama a tedy vysoko nad jeho tělem, ale další potřebou je dát oba lokty těsně k sobě. Palce jsou umístěny v hlavě a drží její stabilitu, ostatní prsty hrají opravdové prsty loutky. S loutkou se ale bez palců moc dobře nemanipuluje. Možnost držení hlavy na tyčce umožňuje větší svobodu pro jednu ruku, která je volnější a lépe se pak loutka ovládá.

Někteří maňásci byli v minulosti upravováni tak, že přejali některé rysy javajkových loutek. Jako např. otáčení různých částí těla, nejčastěji hlavy maňáska, dále ruce, které se vytvořily přímo na maňáska i s jeho prsty, ale musely mu být přidělané vodící tyčky (čempurity), nebo byl do vnitřku těla maňáska namontován technologický mechanismus otáčení hlavy.

- Mimický maňásek – dalším vylepšením loutky se vytvořil mimický maňásek, který dostal obličej s otevírací pusou, loutka byla vedená zevnitř, kdy herec pomocí své ruky ovládal pohyb pusy. Podle autora knihy bylo toto posunutí loutky nepěkné až po dobu, kdy se mimickými maňásky začal zabývat výtvarník Jim Henson, který upravil loutku výtvarně a humorně, vznikla tak ale jiná loutka, kterou je muppet.

b) Javajka

Je loutka vedená zespoda rukou, která drží hlavu buď na krátké tyčce, kdy zbytek ruky tvoří tělo loutky nebo delší tyčkou, která vede až pod tělo loutky. Dále má javajka dva čempurity, kterými herec ovládá ruce loutky a může s nimi dělat velká a široká gesta. Tato loutka může mít nohy, ale nepoužívá je, jelikož se s touto loutkou nechodí, ale klouže. Javajka dokáže ohýbat tělo, sklápět a otáčet hlavu. Toto ohýbání bylo vylepšeno českým vynálezem – pistolovým zařízením, které ohýbalo, otáčelo a zaklánělo hlavu loutky.

c) Spodová marioneta

Je loutka vedená zespoda, je ale náročná na ovládání. Tato loutka se vyvinula z javajky. Spodová marioneta je velice pohyblivá, ve svém těle může ukrývat několik různých technologií, jako například pružiny, kolečka, apod.

2) Loutka vedená shora (závěsná loutka)

a) Marioneta na drátě

Tento druh marionety je specifický tím, že je upevněna na drát, který prochází skrz tělo loutky. Marioneta se mohla pohybovat, hýbat hlavou a rukama, otáčet hlavou, chodit a sednout si. Co ale tato loutka neumí, je, se předklonit. Předklon umožňuje marioneta, která má svůj vodící drát upevněn na zádech loutky. Další možností upevnění drátu na loutce je, že hlavní drát vede skrz hlavu a místo nití umožňujících pohyb částí těla loutky, jako např. ruce, jsou upevněny další dráty.

b) Marioneta na nitích

Tato marioneta již nevyužívá zachycení na drátě, nýbrž drát vystřídají nitě, které drží loutku vzpřímenou. Nitě jsou zakončeny vahadlem, kterým vodič pohybuje tak, aby se loutka hýbala. Místo drátu je využito několik nití, aby se udržela rovnováha loutky, pokud má marioneta pohnout určitou částí ruky, vodič musí zvládnout pohyb vahadla, aby pohyb loutky byl odpovídající.

3) Loutka vedená zezadu

a) Manekýn

„Vnitřní technologie manekýna je nejrůznější. Od jakéhokoliv předmětu nebo jenom panenky (ale i loutky) držené „jen tak“ v ruce až po složité technologie vnitřního mechanismu „vypůjčeného“ od javajek nebo spodových marionet.“
(Tománek, 1998, str. 59)

Příručka Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání (Volkmerová, 2014) z redakce Hany Volkmerové uvádí, že manekýn může být dobře využíván v mateřské škole a to hned z několika důvodů. Tato loutka se může stát z obyčejné panenky nebo plyšové hračky. Loutka „neumírá“, to znamená, pokud loutku

odložíme, aby se posadila, drží svůj tvar, loutka sedí jako by pořád poslouchala, dívala se na nás. Pro děti to může být dobrý prostředek pro učení se naslouchání druhým, kdy dítě vidí, že loutka (hračka) sedí, bedlivě poslouchá, co dítě sděluje. Na ovládání je tento typ loutky také jednoduchý, pokud má hračka (loutka) volnější či pohyblivé ruce a nohy, můžeme toho využít ve prospěch většího oživení loutky. Děti se lehce mohou stát vodiči, není potřeba učení se ovládání, stačí už jen držet loutku v ruce.

b) Stínové loutky v čínském divadle

Tyto loutky jsou voděny zezadu, před vodičem je natažené plátno, které je osvětleno svrchu. To umožňuje vodiči stát se neviditelným. Aby se ale loutky staly pro diváka viditelnými, musí je vodič přitisknout až na plátno. Tak je poté vidět pouze loutka, která se pohybuje podle jejích možností.

4) Zvláštní loutky

Tenhle druh loutek nazval Tománek jako zvláštní, jelikož sem zařadil loutky, které se těžko dají rozřadit do klasických kategorií. Byly vymyšleny na základě rozšíření repertoáru, pro ozvláštňování loutkového divadla.

V knize *Od předmětu k loutce od loutky k divadlu* (Richter, 1997) se autor zabývá rozdělením loutek podle různých kritérií, např. plastičnosti, figurativnosti nebo výtvarného pojetí, z autorova rozřídění loutek je vidět, že každý může rozdělovat loutky podle svých kritérií, a rozdělení existuje mnoho.

1) Třídění podle plastičnosti:

a) Plošné loutky

Jsou ploché loutky z papíru, či kartonu, apod. Jsou to jednoduché loutky pro výrobu i s dětmi, stačí ji nakreslit a vystřihnout, může být nastavena vodícím prvkem (tyčí, špejlí) pro lepší ovládání. Její pohyb je omezený na posuny, náklony, otočky, objevení a zmizení.

b) Poloplastické loutky

Loutky poloplastické autor rozděluje ještě dále na dřevěné reliéfní a dlaňové. Druhý typ, tedy dlaňové loutky, jsou častější. Stačí si na ruku navléknout rukavici,

vytvořit jí obličej a loutka je na světě. Tento druh loutky je vhodný pro rozhovory, pohyb loutky je omezený. Oproti reliéfní loutce je ale dlaňová více pohyblivá, reliéfní loutka působí mohutně, neobratně.

c) Loutky plně plastické

To jsou loutky, které mají lepší pohybové vlastnosti, působí pohybově neomezeně.

d) Kombinované loutky

Kombinace všech prvků loutek plastických, poloplastických i plně plastických. Projevuje se to na jejich výrazu, působení a možnosti pohybu.

2) Třídění podle způsobu vedení:

a) Loutky vedené bezprostředně částí loutkářova těla

Takové loutky mají jako svou součást ještě část lidského těla, nejběžnější jsou prstové loutky, maňasci, totemové loutky (dříve jako totem, dnes ji používáme jako zobrazení čarodějnice, Morany) a další.

b) Loutky vedené zprostředkovaně

Tyto loutky nejsou ovládány přímo lidským tělem (dotykem, držením, navléknutím), ale mají vodící nitě, dráty, čempurity nebo další mechanická zařízení.

3) Třídění podle směru vedení:

a) Loutky úrovňové (partnerské)

Vodič má loutku u sebe, je v blízkém kontaktu s loutkou, takovými loutkami jsou např. panenky, panáci, totemové loutky.

b) Svrchní loutky

Takové loutky jsou popsány výše v dělení podle autora Aloise Tománka. Jsou jimi marionety na nitích a drátech.

c) Spodové loutky

Do této kategorie jsou zařazeny javajky a hůlkové loutky, podobně jako u Aloise Tománka, ale do spodových loutek jsou přidány i loutky na tyčích, dlaňové, plošné kornoutové loutky a maňajky, což jsou loutky podobné maňáskovi jen s doplňujícím vedením rukou. A v neposlední řadě se m spadá i maňásek.

Dělení může být mnoho, druhů loutek je nepřeborné množství. Některé jsou vytvořené jen obyčejným předmětem, jiné musí mít určitý vzhled a mechanismus sloužící k jejímu složitějšímu ovládní. Další loutky jsou statické, nepohyblivé, jiné jsou naopak velice pohyblivé, živé. Důležité je vybrat loutku tak, aby splňovala vlastnosti, které jsou důležité pro dosažení stanoveného cíle a také podle toho, jaké má vodič zkušenosti.

2 FUNKCE A VLASTNOSTI LOUTKY

„....vše v divadle má znakový, zástupný charakter, došli jsme k tomu, že specifikem loutkového divadla je užití předmětu v zástupném významu, a to za živou jednající bytost.“
(Richter, 1997, str. 16)

Proč ale k zobrazení člověka, tedy lidské bytosti využíváme oživené předměty, tedy loutky? Otázka nejen kladená pro situaci v loutkovém divadle. Takovou otázku si můžeme položit i v obyčejných situacích, kdy loutku použijeme. Dojdeme k závěru, že působivost loutky v takových situacích je neměnná, je mnohem účinnější, než kdyby místo loutky vystupoval jen herec. Důležitým faktem je, využití vlastností loutky, která nám zobrazuje lidskou bytost (lidskost), ale vyznačuje se nelidskostí, tedy svými charakteristickými vlastnostmi, jako je materiál. Předmět je teď vlastně oživen, už to není jen kus dřeva, papíru nebo kus něčeho jiného, je to ona působivost, magičnost, animace, fikce.

2.1 VLASTNOSTI LOUTKY

Pro diváka, jak malého tak velkého, je loutka přitažlivá. Ale aby mohla být, musí se mu líbit, musí ho lákat, a proto má každá loutka své specifické vlastnosti. V příručce *Od předmětu k loutce od loutky k divadlu* (Richter, 1997) můžeme dohledat toto rozdělení vlastností loutky:

- 1) Vlastnost materiálu – každý materiál má jiné vlastnosti, dřevo je tvrdé, plyš měkký, plast foremný, apod.
- 2) Pohybové a funkční vlastnosti předmětu – pohyb o loutce mnohé vypoví, na marionetu se děti budou rády koukat, s maňáskem si budou hezky povídat a mazlit se
- 3) Sám fakt, že jde o loutku – loutka je magická, to je přitažlivé pro každého
- 4) Asociace se všemi těmito vlastnostmi spjaté

2.1.1 MATERIÁL A SMYSLY

Loutka v každém případě působí na naše smysly, ať už jde o loutku ztvárňující živou bytost či loutku jako předmět. Materiál, vzhled, způsob vodění a další vlastnosti, které ovlivňují vnímání loutky dětmi (lidmi), vyvolávají v nás určité pocity, představy, asociace. Následující charakteristické vlastnosti působící postupně na naše smysly se týkají loutky jako předmětu.

- Zrak – náš zrak vnímá barvu, linii, plochu, tvar, ale také jakýsi řád a rytmus, materiál, ze kterého je loutka vyrobena. Barvy předmětů na nás působí podle toho, jaké máme s danou barvou zkušenosti. Od narození vnímáme barvy kolem sebe, postupně se k těmto barvám dostává vysvětlení a významu. Barvou se dají vyjádřit i pocity, které prožíváme nebo jsme někdy prožili, dokážeme jim přiřadit tu správnou barvu, něco jako barvomluva, dokázali bychom se domluvit pomocí barev? Stejně je tomu u tvaru předmětu, každý na nás působí trochu jinak. A podobně je tomu tak v připodobnění předmětu postavě. Který předmět by nejvíce vystihl kamaráda, matku či otce. Určitě se najdou předměty, které je charakterizují buď stejnými vlastnostmi, ale v tomto případě by nám šlo spíše o vnější charakteristické rysy postavy a předmětu. A jakou roli hraje materiál loutky? Každý materiál, ať už je to dřevo, kov, plast, papír, plst' či sklo, dodává loutce jiný „šmrnc“.

Pro rozvoj vnímavosti a představivosti dítěte můžeme vyzkoušet jednoduché cvičení, kdy si připravíme tři stejně velké míčky, každý však jinak barevný nebo stejnobarevný, ale vyrobený z jiného materiálu (např. gumový, plastový, hadrový, pěnový, apod.). Děti si míčky pořádně prohlédnou a poté zkusí odhadnout, který míček bude rychlejší, který bude více skákat, který se jim nejvíce líbí, se kterým by si chtěly hrát a následně zkusí svoje odpovědi zdůvodnit, z jakého důvodu volily konkrétní míček. Také můžeme vyzkoušet, zda by jim míčky něco či někoho připomněly, nebo co by mohly svým pohybem, tvarem, tvrdostí či materiálem vyjadřovat.

- Sluch – některé předměty nemají možnost produkovat zvuk, některé k tomu musí použít jiný předmět, o který zvuk vydají, jiné jsou schopné zvuk vydávat

samostatně. Obecně loutkám dodává jejich řeč vodič či herec, který může řeč loutky ozvláštnit různými polohami hlasu, citoslovcem, šepotem, křikem, atd. Pokud předmět nemůže sám o sobě vytvořit zvuk, vnímá náš sluch rytmus. Jestliže přeci předmět vydá zvuk, působí na sluch výška, délka a barva tónu, ale také hlasitost vydaného zvuku. Tohle vše v nás vyvolává opět asociace, představy, které jsme schopni spojit s nějakou osobou, kterou by předmět mohl vyjadřovat.

Cvičení na vnímání sluchu je několik, můžeme se setkat například s cvičeními na rozlišování emocí. Rozlišit, která loutka se zlobí, která je veselá, které je smutno, to je jednoduché cvičení, které lze zrealizovat s dětmi. Stačí si vzít jakýkoliv předmět, jako je jednoduchý hudební nástroj (Orffovy nástroje). Tak zvolíme dva nástroje, kdy jeden bude vyjadřovat smutek, druhý radost a děti se snaží rozeznat, který hudební nástroj měl jakou náladu a z jakého důvodu. Dále by mohly vymyslet, co takové náladě předcházelo, jak si ji zlepšit, jak si mohou navzájem pomoci. Dále je možné s takovou situací pracovat a tím dávat dětem podnět k seberealizaci, sounáležitosti, empatii, rozvoji fantazie.

- Hmat – pokud vezmeme v potaz diváka, který se pouze dívá a nemá možnost si na loutku sáhnout, můžeme konstatovat, že tento smysl je mu poskytnut zprostředkovaně. Povrch, tvar, hmotnost, teplotu, tvrdost si může pouze prohlédnout pomocí svého zraku a následně si domyslet to, co nemůžeme vidět. V případě, kdy má člověk možnost si na předmět (loutku) sáhnout, je lepší provést hmatové cvičení, kdy zavře oči a rukama předmět důkladně „prohlédne“. Podle hmatu lze vnímat velmi citlivě charakteristické vlastnosti předmětu, dokonce i dítě předškolního věku s předchozí zkušeností dokáže poznat předmět jen podle hmatu.
- Čich – důležitou součástí loutky je i její vůně. Každý materiál má svou vůni, a ještě k tomu přičteme stáří materiálu. Jinak voní nový plyšový medvěd (manekýn) a jinak stará marioneta.

2.2 FUNKCE LOUTKY

V knize *Loutka jako výchovný prostředek pro děti* autorka apelovala na používání loutek s dětmi nebo i samotnými dětmi. Loutka slouží jako dobrý výchovný a vzdělávací prostředek, prostředek pro lepší prožití, pro hru a seznámení se se světem kolem dítěte. Dítě si více užívá hru, může zažít situace, které jsou ve skutečnosti velmi nereálné, zažívá dobrodružství se svými hrdiny, může jezdit na koni, i když žádného ve skutečnosti nemá, je v souboji s rytířem, i když víme, že dítěti reálně žádné nebezpečí nehrozí.

Loutka je pro člověka jak hračkou, tak ztvárněním kultury. Jurkowski (1997) uvádí citát od Kolára, který píše, že loutka je pro člověka obrazem. Pohyb figurky, každá činnost tvoří obraz. V tom tkví ona magičnost, loutka je sama o sobě neživým předmětem, její ožítí je kouzelné.

Základní funkce loutky jako takové jsou (Jurkowski, 1997):

1) Rituální funkce

Odpradávná byla loutka používána při rituálech a obřadech. Tato funkce byla nezastupitelná živou bytostí, tedy člověkem. Loutka měla svou funkci, kdy byla prostředkem pro komunikaci s většími silami, s bohy. Ale dnes takových rituálů ubývá, v naší kultuře tomu je např. při masopustu, vítání jara a loučení se se zimou (vynášení Morany).

2) Divadelní funkce

Ponejvíce známe loutku z loutkového divadla, které si svou cestu a význam muselo v historii složitě hledat a obhajovat. Loutkové divadlo se postupně stalo součástí kulturního světa divadla. Ne vždy byla loutka respektována jako partner (herec), aby mohla hrát nebo plně zastupovat herce.

Jelikož se tyto funkce vztahují na mateřskou školu jen částečně, zde jsou uvedeny další funkce, které má loutka právě v prostředí mateřské školy ve výchovně vzdělávacím procesu. Inspirací k těmto funkcím je literatura od Jurkowského (1997) a diplomová práce A. Velíškové (2010), která se o rozdělení funkcí v MŠ pokusila. Její rozdělení je v této bakalářské práci ještě rozšířeno o emocionální a estetickou funkci a to z toho důvodu, že se dá na loutku nahlížet z různých úhlů pohledu a doplňují tak řadu již stanovených funkcí.

3) Didaktická funkce

Loutka ve vzdělávacím procesu může být jedna z metod vyučování. Nejenže namotivuje děti k činnosti, ale lépe udržuje jejich pozornost a prodlužuje tuto dobu. Děti jsou zaměřené na loutku a daný úkol splní lépe. Loutka zde může být jako motivační prostředek, průvodce činností, pomůcka pro naučení se novým věcem, prosociálnímu chování nebo jako hračka sama. Děti přijmou loutku přirozeně mezi sebe jako hračku nebo jako nového kamaráda.

4) Kulturní funkce

Prostředkem loutky děti poznávají zvyky a tradice dané kultury. Setkávají se s prostředím loutkového divadla, s herci, s rolí diváka. Učí se naslouchat a sledovat divadelní představení.

5) Estetická funkce

Loutka hlavně v loutkovém divadle na nás působí velmi esteticky. Je to kus krásného a magického obrazu, kterému vdechneme život a rázem je tu zázrak. Ale i samotná loutka bez loutkového divadla na nás působí podobně. Je to nástroj pro vnímání krásy, oproštění se od někdy nepěkné reality. Naše myšlení má prostor pro další kognitivní vývoj, pro rozvoj fantazie, dotváření si obrazu a situace v naší mysli, nabízí podněty k zamyšlení, k hodnocení, k přetváření.

6) Sdělovací funkce

Loutka se ponejvíce v MŠ používá jako sdělovací prostředek a to tehdy, kdy učitelka motivuje děti, když s dětmi vytváří pravidla třídy, když jim potřebuje sdělit důležité informace nebo při pozorování zákonitostí života kolem nás. Loutka však může být nástrojem komunikace kohokoliv, nejen učitele, ale i dětí. Děti mají loutku jako hračku nebo svého kamaráda, kterému věří, je jim příjemný jak na dotek, tak psychicky. Je jim oporou, je jim přítelem, kterému mohou říct svá tajemství, sdělit mu svou radost nebo naopak svá trápení. Loutka je dobrým pomocníkem pro komunikaci s dětmi stydlivými, které se bojí mluvit před větším kolektivem jiných lidí (dětí).

7) Relaxační funkce

Tato funkce je určena pro uvolnění mysli. Sledovaná hra loutek uvolňuje děti od reality, od jejich aktuálního psychického stavu, od negativních emocí, které prožívají. Děti začnou myslet na loutky, na příběh, který se právě odehrává. Mohou se vcítit do loutek a jejich situací, mohou s nimi prožívat jejich emoce. Pokud mohou mít loutku ve své moci, zvolí si i často takovou loutku, které jsou dány právě negativní emoce. Děti si tak mohou vyzkoušet něco, co se běžně nemůže, to chování, které se odsuzuje, ale v tuto chvíli se to může, jelikož loutka je někdo jiný.

8) Emocionální funkce

Společně s loutkou jsou děti vtaženy do děje, do dialogu s ní, a to v nich probouzí určité pocity. Posiluje v dětech schopnost empatie, ale také vnímání dobra a zla, sounáležitosti. Loutka je v tomto případě výborným pomocníkem při učení se rozpoznávání a chápání emocí v mateřské škole.

9) Zábavná funkce

Děti se rády smějí, mají rády zábavu všeho druhu. Proto i loutka je nástrojem zábavy a potěšení. Už jen zvoneček, který zvoní na začátku divadelního představení, v dětech vyvolá smích, protože se těší na loutky a herce a jejich příběh. Děti nejenom sledují a smějí se, samy mohou zábavu s loutkou vytvářet.

2.3 LOUTKA V RUKÁCH VODIČE

Již jsme se dozvěděli, že loutka ožívá, pokud jí oživíme. Život jí dá vodič či loutkoherec, který by měl dodržovat určitá pravidla při ovládní loutky, aby mohl vytvořit iluzi při svém vystoupení (práci či hře s loutkou). Autorka D. Pražáková se věnovala ovládním loutky ve své knize Loutka jako výchovný prostředek pro děti (1974) ze strany knihovnic, které by děti měly zaujmout pro čtení knih. Sepsala zde pár zásad pro ony knihovnice, jak by měly s loutkou pracovat:

- 1) Nepotápět loutku, udržovat rovinu, pokud máme k vystoupení paraván či nějakou jinou plochu, která připomíná jeviště nebo jen základnu, pro určení roviny nahoře, dole.

- 2) Pohled loutky by měl směřovat na diváky, a to vždy, i v klidovém stavu, kdy se loutka nepohybuje. Nesmí se vymknout kontrole vodiče, směřování hlavy je důležité pro její věrohodnost při oživení.
- 3) Uvolnění loutkoherce je velice podstatné, vodič si musí najít příjemnou polohu svého těla, aby měl volnost pohybu pro vodění loutky, která bude mít ladné pohyby.
- 4) „Začátečnické“ chyby, to jsou takové chyby začínajícího vodiče, který nemá ještě dostatek zkušeností s voděním loutky. Za takové chyby se považují: potápění loutky, zaklánění loutky, nedodržování správného rytmu a trhavé pohyby.
- 5) Řeč vodiče – nejdůležitější je, aby řeč, kterou propůjčuje vodič své loutce, byla srozumitelná, jak výslovností, tak složitostí. Řeč musí být přizpůsobená vývojovému stádiu dětí tak, aby mohly pochopit kontext.

Další zásady pro loutkoherce pospal L. Richter (2015), ale zásady o vedení loutky najdeme i v příručce Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání (2014) psanou pod vedením H. Volkmerové. Těmito zásadami jsou:

- 6) Tón hlasu – loutkoherce propůjčuje svůj hlas loutce, svůj tón a výšku hlasu mění. Důležité je, pokud loutkoherce vystupuje z role loutky a mluví k divákům i sám za sebe, aby se do role loutkoherce opět vpravil a pokračoval v propůjčeném tónu a výšce hlasu pro loutku.
- 7) Vžít se do role – loutkoherce oživuje loutku, jeho animace loutky musí být věrohodná. Vnímání loutky by v ten okamžik výstupu loutkoherce mělo být prioritní. Loutkoherce by měl prožívat roli, tedy vžít se do postavy, kterou animuje.
- 8) Umírání loutky – jak už bylo popsáno výše, loutka by měla směřovat na diváky, neměla by se potápět. S tím souvisí i tzv. „umírání“ loutky, kdy loutkoherce v moment, kdy komunikuje sám za sebe (vystupuje z role), nenechá loutku „umírat“. To znamená, že loutkoherce musí být stále vnímavý k loutce a držet ji v pozici, kdy je stále přítomna.

Všechny tyto zásady popsané D. Pražákovou se dodržují i v dnešní době. Autorka sepsala nejzákladnější věci, které by měl i dnes dodržovat každý, kdo s loutkou zachází. Ať už jde o zkušeného loutkoherce, knihovnici, učitele, či člověka, který chce, aby jeho výstup s loutkou zaujmul, pobavil a dělal radost samotnému loutkáři z dobře odvedené práce.

3 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Předškolní věk se souhrnně nazývá období života od narození po nástup do prvních tříd základních škol, což je nejčastěji v šesti, či sedmi letech. Ale někdy se do předškolního věku zahrnuje i prenatální vývoj dítěte, čili od početí, přes vývoj embrya až po lidskou bytost, která se jednoho dne narodí a dále se vyvíjí.

Předškolní věk tedy celkově pojímá všechna vývojová období od početí do šesti či sedmi let věku dítěte. Jak jdou vývojová období v předškolním věku za sebou, to lze nalézt v knize Vývojová psychologie (Langmaier, Krejčířová, 2006), kde uvádí tato období vývoje lidského života: prenatální období, novorozenecké období, kojenecké období, batolecí období, předškolní období. Těchto pět vývojových období nám tvoří celý předškolní věk dítěte. Dále vstupuje dítě do školy a postupně se vyvíjí v dospělého jedince: mladší školní věk, období dospívání, časná a střední dospělost, pozdní dospělost, stáří.

Předškolní věk je nezbytné rozdělovat do výše zmíněných období, jelikož u dětí dochází během několika dní, měsíců a let k velkým vývojovým změnám a skokům, které nemohou být opomíjeny či přehlíženy. Je důležité brát tyto poznatky z vývojové psychologie a pedologie v potaz a to kvůli správnému tělesnému, ale i duševnímu vývoji dětí. Výchova a vzdělávání dětí v předškolním věku se také různí, jinak se vychovávají děti novorozené a děti tříleté či šestileté.

Co se týče předškolního období, uvádí se toto období do rozmezí od 3 – 6 (někdy 7) let věku dítěte, Helus ve své knize Úvod do psychologie (2011) uvádí, že předškolní období začíná ukončením třetího roku a končí šestým rokem, kdy děti nastupují do první třídy základní školy.

Jelikož je tato bakalářská práce zaměřena na děti tříleté, i v této kapitole o vývoji dětí se zaměřím na motoriku, vývoj myšlení, řeči a socializace tříletých dětí a to s tím, že se pokusím propojit všechny tyto podkapitoly s loutkou.

3.1 MOTORICKÝ VÝVOJ

Dítě ve třech letech zpravidla již dosáhlo na takovou úroveň motorického vývoje, že se dokáže přemisťovat z bodu A do bodu B. Většinou k přesunu používá chůzi, kterou má už dobře naučenou, koordinace nohou mu nedělá po rovině problém, dokáže již vyjít

schody s přidržením, některé bez držení, jiné děti zase běhají a skáčou, zkoušejí, co jejich nohy vše dovedou. Občas má některé dítě problém s chůzí do kopce či z kopce, raději leze po čtyřech, ale při opakovaných pokusech děti překonávají další a další složitější překážky. Na rozdíl od předešlého období, batolecího, se děti v předškolním období více podobají dospělým. Předešlá období byla velmi náročná na rychlý růst a vývoj dítěte, další období již není tak rychlé na změny, ale je neméně důležité než změny z předešlých období. Další motorický vývoj je pro budoucnost člověka důležitý a nezbytný, slouží pro lepší pohyblivost ve společnosti vrstevníků, obratnost, zdatnost a koordinaci těla.

Děti pětileté jsou již samostatnější a obratnější. Jejich pohyb je ještě podobnější pohybu dospělých, nemají sebemenší problémy s chůzí, během, skotačením, chůzí do schodů i ze schodů, seběhnou kopec, přelezou různé překážky, lezou po žebříku, seskočí z nízké překážky, hází míčem. To vše je koordinovanější a ladnější, lépe zvládnuté a naučené. (Langmaier, Krejčířová, 2006)

Dalším aspektem je ona samostatnost, kdy děti v tomto věku samostatně zvládají úkony denní potřeby, jako je toaleta, hygiena, oblékání a svlékání, kdy se děti zvládnou oblékat samostatně, zapnout si zip, otočit kusy oblečení na lícovou stranu a složit jej. Dále zvládají obutí a zutí bot, případně zavazování tkaniček (děti starší), samoobsluha při jídle, používání jídelního příboru apod. (Helus, 2011)

Vývoj jemné motoriky je velmi důležitý pro toto období života člověka, vyvíjí a upevňuje se zde koordinace ruky a oka, které je potřeba pro psaní, kresbu, malbu, ale i samoobsluhu. U tříletých dětí můžeme pozorovat kresbu čáranice, která postupně přechází v kreslení rovné čáry, křížku, kruhu, čtverce, co se týče lidské postavy, začíná kreslit hlavu, ruce, nohy – tzv. „hlavonožce“. Tato kresba se s věkem mění a přechází v realističtější obraz člověka se všemi viditelnými i neviditelnými detaily. U tříletých dětí je vyjadřování svých představ formou čáranice, ke které děti dodají vysvětlení, větší děti, čtyřleté, již kresbou připomínají realitu, šestileté děti by měly mít své obrázky podobné realitě.

Motorický vývoj souvisí s využitím loutky a to jako motivace k pohybovým činnostem, které přispívají k rozvoji pohybových dovedností, nebo jako nástroj pro rozvoj jemné motoriky, kdy děti mohou loutku ovládat samostatně. Maňáska si děti mohou

samy navléknout na ruku, potřebují k tomu pohyb jejich prstů, pokud chtějí udělat pohyb svou vůlí, musí se na něj soustředit. Při ovládání marionety vedené shora jsou potřeba zkušenosti a určitý stupeň vývoje jemné motoriky, proto je i marioneta dobrým nástrojem, ale již pro děti starší než tři roky.

3.2 MYŠLENÍ A ŘEČ

Podle vývojové psychologie (Langmaier, Krejčířová 2006) si můžeme uvědomit, že dítě do tří let věku má symbolické myšlení, neboli předpojmové. Znamená to, že dítě nedokázalo zobecňovat, používalo pojmy, slova a symboly k jednotlivým věcem, jevům, které se jim jevily individuálně, odděleně, a nedokázalo si je spojit se stejnými či podobnými. Všechny hračky, které patří dítěti, jsou JEHO hračky, pokud vidí stejně vypadající hračku i někde jinde, není to podle takhle malého stejná hračka, je rozdílná, jelikož není JEHO. Toto myšlení se postupem času v předškolním období posouvá do myšlení názorového, tedy intuitivního. Dítě sice začíná chápat některé funkce a rozdíly, jako např. co je větší, menší, víc, míň, ale stále má myšlení spojeno se zážitkem, se svou činností. Dítě ještě nedokáže přemýšlet v představách. Jeho myšlení už má náznaky logických operací, ale stále vyvozuje závěry dle názoru. Myšlení je tedy předoperační, umožňuje dítěti stále vidět věci jako zázračné, magické, neživé předměty jako živé. Někdy si lidé myslí, že děti nedokáží rozpoznat realitu od fantazie, ale opak je pravdou, již tříleté děti dokáží rozlišit, že vymyšlené věci mají svoje vlastnosti, které lze svými představami měnit, na rozdíl od reality, která je neměnná.

Co se týče vývoje řeči, Jean Piaget a Bärbel Inhelderová popsali ve své knize Psychologie dítěte (2010), že zdravě vyvíjející se děti začínají mluvit a používat ostatní formy sémiotického myšlení² průměrně v podobném věku.

Dítě začíná toužit po pojmenování věcí kolem sebe, tomu se děje kolem 18. měsíce života dítěte, nové zkušenosti a učení se pojmům, symbolům a znakům rozšiřuje slovník dítěte. Začátkem třetího roku života umí dítě používat 900 slov, které chápe a rozumí jim. (Helus, 2011)

² Sémiotická funkce označuje vytváření symbolů a znaků ve vývoji dítěte. Tato funkce zahrnuje řeč, symbolická gesta, obraznou představu, apod. Objevuje se na konci senzomotorického období, někdy se označuje jako symbolická funkce. Vytvořené symboly se podobají označovanému, znaky jsou získané prostřednictvím nápodoby. (Piaget, Inhelderová, 2010)

Rozvoj poznávacích procesů udává používání a chápání jazyka. Potřebují pochopit souvislosti, proto se často ptají otázkami Proč? Jak?. Děti berou důležitost otázek velmi vážně a vyžadují na ně odpovědi. Pokud nejsou s odpovědí spokojeni, následují další doplňující otázky. Marie Vágnerová (2012) ve své knize Vývojová psychologie dětství a dospívání uvádí poznatky autora Sieglera a kol. (2003), že takové otázky a správné odpovědi nejen obohacují slovník dětí, používáním dalších slovních druhů, jako jsou předložky, příslovce a spojky, ale dále rozšiřují vědomosti, vyjadřovací schopnosti, chápání vztahů mezi předměty a jevy.

Loutka je dobrým nástrojem pro rozvoj myšlení a řeči, oživení loutky je magické a kouzelné, podněcuje jeho předoperační myšlení, ale zároveň už dítě vnímá, že učitelka propůjčuje hlas loutce, že loutka sama nemluví. Stejně jako děti mohou samy propůjčit hlas loutce, zdokonalovat svou řeč, napodobovat různé zvuky, vymýšlet monology, vytvářet dialogy s kamarádem, který ovládá jinou loutku, vytvářet příběhy. Již tříleté děti dokáží vytvořit věty a komunikovat s ostatními dětmi, vytvořit rozhovor i v situacích jejich hry, začínají vyhledávat kamarády, se kterými vytvoří jak paralelní, tak kooperativní hru, proto je loutka dobrým nástrojem pro skamarádění se a vytvoření vztahu s ostatními dětmi.

Některé tříleté děti se stydí, bojí se mluvit s ostatními dětmi nebo s jinými dospělými lidmi, než jsou jejich příbuzní, loutka může dítěti zprostředkovat pocit bezpečí, kdy si dítě může s loutkou povídat, sdělovat jí svoje pocity, starosti nebo radosti a procvičovat si i svoji řeč.

3.3 SOCIALIZACE

V předškolním období má největší a nejdůležitější vliv na vývoj dítěte jeho rodina, dítě potřebuje zázemí, láskyplný vztah, milující prostředí, které mu pomáhá ve správném vývoji. Rodina je první sociální prostředí, ve kterém se dítě ocitne hned po narození. Může zde poznat vztahy svých rodičů, ať už jsou kladné či ne, jak se k sobě chovají rodiče, prarodiče, sourozenci, ale jaké je chování všech rodinných příslušníků právě k dítěti. Rodina dává základ ve všech ohledech, přivádí dítě do společnosti.

Podle knihy Vývojová psychologie, kde Langmeier a Krejčířová (2006) píší, že proces socializace obsahuje tři vývojové hlediska, která jsou důležitá pro správný rozvoj emocí a socializace.

- 1) Sociální reaktivita – emoční vztahy s blízkými lidmi, ale i s lidmi neznámými, cizími, pokud se tento vývoj neuskuteční na správné úrovni, dojde k vývojovému narušení, které může vést k autismu³.
- 2) Sociální kontroly, hodnotové orientace – vytváření hodnot a norem, které přejímá od svých rodičů, postupem času se tyto hodnoty a normy zvnitřní a dítě je přijme. Dítě si je formuje díky výchově rodičů, kteří udělují příkazy a zákazy. Pokud se vývoj naruší, vznikají potíže spojené s mladickou delikvencí a poruchami, jako je sociální porucha osobnosti.
- 3) Sociální role – každý má svou určitou roli podle toho, v jaké společnosti se právě nachází. Každá společnost od jedince vyžaduje určité vzorce chování a postoje. Dospělí mají často více společenských rolí zároveň – matka/otec, manželka/manžel, sestra/bratr, dcera/syn (v rodině), zaměstnankyně/zaměstnanec, dělník/dělnice, ředitel/ka, kolega/kolegyně (v zaměstnání), kamarád/ka, spoluhráč/ka, soused/ka (v ostatních životních situacích).

Zespolečňování neboli socializace, se odehrává po celý náš život, jelikož se mění náš věk, hodnoty, normy, sociální statusy, ale i styky (interakce) s jinými lidmi. Celý život znamená, že socializace probíhá již od narození. Od počátku života na tomto světě se člověk setkává s druhými lidmi, ať chce, či nechce. Očekává se od něj určitá společenská role, chování, normy a hodnotová orientace. Stejně je tomu tak v předškolním období, kdy se dítě často ocitne v prostředí mateřské školy a v interakci s úplně novými lidmi, učitelkami, dětmi a nepedagogickými pracovníky, či jinými rodiči, kteří dochází pro děti.

V předškolním období může být socializace kritická, dítě se pomalu učí být samostatné, bez matky a rodinných příslušníků ve společnosti jiných lidí, často svých vrstevníků. Ocitne se ve skupině, kde se od něj očekává určitá společenská role, role společníka, kamaráda. Těmto rolím se dítě musí učit.

³ „Jde o chorobnou zaměřenost k vlastní osobě, spojenou s poruchou kontaktu s vnějším světem a se stereotypně se opakujícím repertoárem vlastních zájmů a aktivit.“ (Musil, 2015, str. 211)

4 DÍTĚ A HRA, PŘEDMĚT, LOUTKA

4.1 DÍTĚ A HRA

Hra v předškolním věku je základní činností dítěte, která rozvíjí kognitivní i sociální oblast. Dítě si hraje, protože chce poznávat. Baví ho to, má z toho radost. Nemyslí však na to, že se teď bude učit. Prostřednictvím radosti a zaujetí se začíná učit a poznávat svět, aniž by o procesu učení samo přemýšlelo. Spontánní hrou má dítě umožněno rozvíjet svou fantazii, poznávat samo sebe, prožívat emoce, hrát si v rolích a být empatické.

Nejdůležitější je pro předškolní děti volná hra. Je to taková hra, kdy si děti hrají samy od sebe. Mají volnost výběru, prostor ke spontánnosti, k rozvoji fantazie, řeči a komunikaci s ostatními dětmi, k tvořivosti. Děti mají z takové hry radost a jsou do ní vtaženy. Nevnímají reálný svět kolem sebe tak jako dospělí. (Koťátková, 2005)

Helus (2011) ve své knize Úvod do psychologie rozdělil hry na:

- Hry motorické – jsou to takové hry, které procvičují obratnost dítěte, mezi takové řadíme hry na dětském hřišti (průlezky), hry s míčem a dalšími pomůckami, překonávání různých překážek, apod.
- Hry na sociální role – mezi takové hry řadíme hru dětí na „jako“. Mezi nejčastější hry můžeme řadit hry, kdy se dítě stává „jako“ prodavačem/kou, kuchařem/kou, doktorem/kou.
- Hry s přesunem sociálních perspektiv – dítě se stává autoritou pro ostatní zúčastněné. Dítě si hraje na maminku, která se stará o své děti (rodiče v roli dětí). Ze svých hraček si dítě udělá třídu malých dětí a nyní se samo dítě stává učitelem.
- Hry s pravidly – dítě chápe, že hra má určitá pravidla, která se mají dodržovat. Dodržování pravidel a vyžadování jejich dodržování od druhých vyžaduje komunikaci mezi dětmi.

Vrcholem dětské hry je hra symbolická, s tím je spojena adaptace na různé prostředí, na cizí lidi a okolí. Adaptace malého dítěte je náročnější než adaptace dítěte staršího. Pro jeho dobrou adaptaci na nově vzniklou situaci nebo prostředí je vhodné, aby

mělo dítě možnost dělat činnost jemu přirozenou, a tím je myšlena hra. (Piaget, Inhelderová, 2010)

Zároveň děti v mateřských školách přicházejí do kontaktu se svými vrstevníky. Děti tříleté začínají vyhledávat kamarády ke hře. Nejprve si děti hrají paralelně, později začínají komunikovat a domlouvat se na hrách společných, k tomu potřebují umět řeč, naslouchat ostatním, domluvit se na nějakém řešení, vybírat si z návrhů, to je velice náročné i pro dospělé jedince. Proto je v MŠ skupina hrajících si dětí pod dozorem učitelky, která do hry nezasahuje, pozoruje a v případě nevhodného chování (agrese, hádek) usměrňuje a mírní takové chování dětí a zároveň utváří nabídku činností pro děti, které se do her nezapojují. (Koťátková, 2005)

Hra se u dětí ale nezačíná projevovat až ve třech letech. Zdeněk Matějček v knize Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte (2005) popsal celý předškolní věk ve všech jeho rovinách. Vlastně se v knize věnoval i dítěti nenarozenému a všemu s tím spojenému. Hra se tedy projevuje i u dětí mladších tří let. Začínají se prostřednictvím hry učit a seznamovat se se světem, jak bylo popsáno výše. Důležité je však znát stádia vývoje dětské hry a pozorovat, v jakém stádiu se dítě nachází pro jeho další zdravý vývoj.

4.2 DÍTĚ A PŘEDMĚT

První hra jako taková se u dětí projevuje tehdy, kdy začínají zkoumat a objevovat. Podle psychiatra D. W. Winnicotta se začíná vytvářet vztah s předměty u dítěte již ve věku, kdy dítě nemluví, a to tak, že postupně objevuje svět právě prostřednictvím předmětů kolem něj. (Jurkowski, 1997).

Zdeněk Matějček (2005) popisuje vývoj seznamování a hry s předměty postupně dle vývojových stádií, kdy podobně jako Winnicott popisuje, že hra s předměty, počínaje vlastním tělem, začíná v období kojeneckém.

Zorné pole dětí se rozšiřuje, vzdálenost viděného obrazu se zvětšuje. Otáčí hlavou a začíná pozorovat svoje tělo. Hra s tělem je jedna z prvních her, která se u dětí projevuje. Je tomu tak již v prvních měsících jejich života.

Svoje tělo (nejčastěji ruce) pozoruje a strká do pusy, jelikož ústa jsou důležitým poznávacím a uchopovacím ústrojím dětí. Jako další stupeň hry se u dětí objevují první

sociální hry, kdy se dítě dívá svým rodičům do očí a usměje se na ně, začíná se projevovat první známka socializace, kdy dítě svým pozdravem „vítá“ své rodiče (nejčastěji, ale i prarodiče, apod.) a vyjadřuje jim, že je rádo, když je spatří.

Poté začíná vývoj hry s předmětem. Začíná se projevovat přibližně ve čtyřech měsících, kdy už dítě dokáže udržet hračku ve své dlani, začíná pohybovat prsty a zkouší, co dokáže. Chytí druhou ruku, osahává ji, chytá hračky, zkouší si je strčit do úst. Chvilí již dokáže vést ruku tak, aby se na předmět, který drží, mohlo dívat. Tedy, dovede ruku s předmětem do svého zorného pole, učí se souhře ruky a oka.

V pátém měsíci je dítě schopno hrát si s většími předměty, sahá jen po těch, které jsou v jeho blízkosti, osahává, poznává ústy, začíná rozlišovat. Začíná si vybírat ty, které jsou mu na první pohled milejší, které jsou lákavější svým vzhledem (tedy barvou). Výbornou hračkou pro dítě je větší nafukovací balón, který může sloužit též jako cvičební náradí.

Další vývoj směřuje k uvolnění končetin a to tak, že dítě dokáže sahat po vzdálenějších předmětech a manipulovat s nimi. Zkoumá předmět, zkouší, co předmět dokáže, přendá ho z ruky do ruky. I nadále však přetrvává hra se svým tělem. Objevuje větší pohyblivost těla a to tak, že si vleže dokáže chytit dolní končetiny, přitáhnout je k trupu či hlavě a strčit si prsty dolní končetiny do úst.

V osmi měsících má dítě zájem o velké předměty, ale mnohem častěji se zaměřuje na předměty menší velikosti. Dítěti se vyvíjí tzv. nůžkový úchop, který přispívá k lepšímu uchopování drobnějších předmětů. Jelikož se dítěti vyvinula hrubá motorika do stádia, kdy se začíná učit lezení po kolenou, dokáže se přemístit a tam vyhledat předměty jeho zájmu, tedy menší předměty, které se nacházejí kdekoli po místnosti.

Vývoj v deseti měsících se dostal do fáze, kdy dítě začíná s předměty nejen manipulovat, ale i pracovat. Tedy záměrně je uchopovat, zkoumat a hrát si s nimi. Takovou hru s předmětem lze pozorovat, kdy dítě vkládá předmět do jiného předmětu – tedy, jak napsal Z. Matějček, dává „něco do něčeho“. Práce, tedy hra s předmětem v této fázi vývoje spočívá i v tom, že dítě záměrně uchopí předmět do ruky a následně ho upustí a předmět spadne na zem.

To vše je pro dítě zábavou i v jedenáctém měsíci, kdy se rozvíjí tzv. sekvenční hra. Dítě hází jeden předmět po druhém, čili nejprve uchopí a hodí jeden předmět, poté druhý, třetí, atd. Dále také předměty zkoumá, zajímá se o ně, bádá, co předmět dokáže. Zároveň se dítěti rozvíjí klíšťkový úchop, ale v tomto období ještě není dokonalý.

V prvním roce života se hra s předmětem začíná více rozvíjet. Dítěti se uvolňuje ruka a prsty, otevírá se mu úchop. Záměrně uchopí předmět a vhodí jej do nádoby. Na tuhle hru se plně soustředí a ví, že právě tohle chce udělat, postup jeho ruky je cílený, vede ruku pod vedením oka. Často se snaží o postavení věže ze dvou kostek, ale zatím se to jen málokdy daří. V sociální rovině si dítě začíná více hrát s dospělým člověkem, hraje si na podávání předmětů, kdy dítě podá předmět a očekává, že mu jej dotyčný podá zpět a hra pokračuje dále ve stejném duchu, jak napsal Z. Matějček, dítě hraje hru na „já tobě – ty mně“.

Do dvou let se dítěti více uvolní ruka a jeho úchop, proto může více pracovat s předměty, záměrně je házet na zem a pozorně sleduje pád předmětu na zem. Věci menší velikosti již cíleně vhazuje do otvorů a nádob, začíná stavět komíny z kostek (vertikálně), kdy norma pro téměř dvouleté dítě (tedy 21 měsíců) je stavba ze čtyř až šesti kostek za podmínky, že nespadnou. Dále ale staví i řadu z kostek, tedy vlak, kdy řadí předměty horizontálně.

Ve dvou letech se začíná projevovat zájem o hračky v podobě panenek, plyšáků, apod. Dítě už nemá zájem o předměty pro manipulaci, analýzu a syntézu, dítě začíná mít zájem o věci, které se podobají lidské postavě, jsou zajímavé vzhledově, mají příjemný materiál, jsou přenosné, pohyblivé. V této hře probíhá první cílené ožívování předmětů, nejčastěji panenek, plyšáků a dalších podobných hraček, kdy děti hrají roli rodičů a hračky se stávají dítětem, o které se právě starají.

Tříleté děti vyhledávají spíše předměty pohyblivé, jako jsou autíčka. Je to oblíbená hračka pro zkoumání různých fyzikálních zákonitostí. Auto jezdí všemi směry, pohybuje se vpřed a vzad, jezdí rychle a pomalu, stojí, nehýbe se, pohybuje se pomocí točících se koleček. To vše dítě zajímá a rádo to zkoumá. Navíc zde dítě ovládá hračku cíleně, určuje, kterým směrem a jak rychle auto pojedě, řídí jej.

Ve věku tří let se u dětí často objevuje hra na sociální role. K tomu používají předměty denní potřeby. Když si hrají na maminku a tatínka, využívají předměty, které znají z domácnosti – doma to jsou reálné předměty z kuchyně, z dílny, v MŠ jsou to zmenšené předměty, většinou ze dřeva či plastu. Děti napodobují vše, co se kolem nich děje, co zažívají, co slyší, do svých her zapojují vlastní fantazii a pohádkový svět. (Matějček, 2005)

4.3 DÍTĚ A LOUTKA

Předměty jsou všude kolem nás. Už v dávné historii lidé věřili, že komunikace s vyššími mocnostmi bude nejlepší skrz nějakého zástupce, tím byla loutka, neživý předmět nebo živá bytost či zvíře. Často se stávalo, že i neživý předmět byl oživován. Tento jev přetrvává dodnes. Sice není spjat s nadpřirozenými silami, ale je tu s námi. Nejčastěji se setkáme s oživováním předmětů v dětském světě. V dětském pokoji se nachází tolik předmětů, tedy hraček, které děti oživují. Hrají si s nimi, jako by to byli živé bytosti, plyšové hračky jsou skoro jako živá zvířata, která dokáží milovat a tulit se k dítěti, dokonce poslouchat jeho příkazy (např. „Pejsku, k noze.“)

I přesto, že dospělým tento jev připadá zcela nepochopitelný, pro děti je přirozený, normální. Oživování předmětů je pro dítě na denním pořádku, oživuje vše, co vidí kolem sebe. Každá věc má pro dítě důležitou roli, pokud ji oživí, má svůj důvod, svoji roli ve smyšleném příběhu. Vědci si myslí, že oživování předmětů v dětství je geneticky podmíněno. (Jurkowski, 1997)

Pod rukama dítěte všechny hračky ožívají, vše je živé a pestré, obyčejný předmět se rázem stane úplně jinou věcí, není potřeba velkých rekvizit pro hru, stačí málo a dítě se do hry ponoří. Zdrojem pro jejich hry je to, co zažily, co viděly, inspirace přichází z různých zdrojů. (Matějček, 2005)

Loutkové divadlo s předměty vychází z těchto poznatků, tedy poznatků o dětech a jejich vývoji a vztahu s předmětem, jak bylo popsáno výše.

5 RVP PV A PROSTOR PRO VYUŽITÍ LOUTKY V MŠ

Od roku 2004 se mateřské školy, které se řadí do sítě škol a školských zařízení, musí řídit Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Tento závazný dokument navrhl a sestavil tým autorů pod vedením K. Smolíkové (2004). V následujících letech 2016, 2017 a naposledy v roce 2018 byl tento závazný dokument upraven.

RVP PV definuje základní okruhy a obsahy pro daný typ vzdělávání, z něho pak každá škola sestavuje svůj ŠVP, podle kterého probíhá vzdělávání na dané škole. Všechny tyto dokumenty jsou veřejné jak pro pedagogické pracovníky, tak pro širokou veřejnost.

Pro práci s předškolním dítětem RVP PV stanovuje souhrn klíčových kompetencí, dílčích vzdělávacích cílů, vzdělávací nabídky a očekávaných výstupů z jednotlivých oblastí.

Mezi klíčové kompetence patří:

- Kompetence k učení
- Kompetence k řešení problémů
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence činnostní a občanské

Vzdělávací obsah je rozdělen do pěti oblastí, těmi jsou:

- Dítě a jeho tělo
- Dítě a jeho psychika
 - Jazyk a řeč
 - Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace
 - Sebepojetí, city a vůle
- Dítě a ten druhý
- Dítě a společnost
- Dítě a svět

V těchto pěti oblastech jsou rozpracovány dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídka, očekávané výstupy a rizika. Práce s loutkou je využitelná ve všech těchto pěti oblastech.

Loutka má několik funkcí, které jsou vhodné pro uplatňování v MŠ, proto by i loutka měla být zahrnuta do práce pedagogů s dětmi při vzdělávání v MŠ.

Oblasti jsou rozpracovány tak, aby učitel podle své fantazie a zkušeností mohl dále s obsahem pracovat a rozvíjet ho. V těchto oblastech snad nelze najít činnosti a situace, ve kterých se loutka nedá využít. Loutka je vděčným nástrojem využitelná ve většině případů, při hrách, didaktických činnostech, a jiných dalších pracovních úkonech.

V RVP PV jsem našla největší spojitost s loutkou v bodech, jako je sledování divadla, zvládnutí jednoduché dramatické úlohy, hra imaginativní, dramatické aktivity, vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech – dramatických, estetické a tvůrčí aktivity – dramatické, dramatické činnosti (předvádění a napodobování různých typů chování člověka v různých situacích), mimické vyjadřování nálad (úsměv, pláč, hněv, zloba, údiv, vážnost apod.), sledování dramatizací, divadelních scének, setkávání se s literárním, dramatickým, výtvarným a hudebním uměním mimo mateřskou školu, návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí zajímavých pro předškolní dítě, návštěvy výstav, divadelních a filmových představení.

Tento výčet nemá nabádat k užívání loutek pouze v těchto vyjmenovaných bodech, které jsou sepsány a různě situovány v RVP PV. Souhrn těchto bodů má jen připomenout to, že má být loutka využívána nejméně v těchto bodech, ale její používání se může, dokonce by se mělo rozšířit i do dalších sfér pedagogické práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části je popsáno vše, co se týče loutek. Co je důležité pro jejich velký význam ve vzdělávání dětí. Dále zde byly popsány všechny druhy loutek, jak takové loutky vodit a oživovat, co je důležité pro umění vodění loutek, funkce a vlastnosti loutek, jak souvisí loutka s předškolním věkem dítěte, jak dítě loutku vnímá a v neposlední řadě spojitost loutky s RVP PV.

V praktické části se budu zabývat výzkumem, který vychází z mé praxe. Zvolila jsem akční výzkum a to z toho důvodu, že jsem chtěla prostřednictvím této bakalářské práce zprostředkovat poznatky jiným učitelkám mateřských škol, ale také jsem se chtěla zdokonalit v používání loutek ve své praxi. Tato bakalářská práce vychází také z toho, že existuje málo zdrojů, ať už literárních nebo internetových, kurzů či školení pro pedagogy ohledně používání loutek v mateřské škole. Podle mého názoru je velká škoda, že se na loutky zapomnělo, přitom loutky jsou magické, kouzelné a přitahují pozornost dětí i dospělých.

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na práci se specifickou skupinou tříletých dětí, se kterými pracuji. Akční výzkum tedy probíhal v jedné mateřské škole, v jedné třídě se tříletými dětmi. Cílem praktické části práce je představení mého vlastního akčního výzkumu založeného na práci s loutkou s tříletými dětmi a to v podobě používání různých typů loutek v různých funkcích v pedagogickém procesu.

6 VÝZKUM

6.1 METODA VÝZKUMU

Pro praktickou část bakalářské práce jsem využila metodu akčního výzkumu, kterou jsem aplikovala v ZŠ a MŠ Stod. Tato metoda se nejvíce využívá pro zdokonalování sebe samého, či zdokonalování celé školy, je to dobrý nástroj pro seberealizaci, pro zlepšení vlastní pedagogické praxe. Akční výzkum dává užitečné poznatky o tom, zda-li lze dále využít změny, či nikoliv, a jestli je takové vylepšení praktické. Akční výzkum poskytuje posun ve znalostech a praktických zkušenostech, zlepšuje fungování a vzdělávání jak v rámci pedagogických pracovníků, tak u nepedagogických pracovníků, tedy ostatních zaměstnanců školy. (Nezvalová, 2003)

Pedagogické činnosti se věnuji druhým rokem. Pro akční výzkum jsem se rozhodla proto, jelikož mě práce s loutkou zaujala a chtěla jsem nalézt ve své pedagogické praxi větší využití pro loutku jako takovou. Tato metoda výzkumu mi umožní získat výsledky z výchovně vzdělávacího procesu, jak tříleté děti rozumí loutkám, zda odlišují fikci od reality, zda je jim přítomnost loutky příjemná či ne, jak na ni reagují, dále také, zda v přítomnosti loutky udržují pozornost delší dobu. Výzkum je zaměřen i na samotnou učitelku, která se prostřednictvím tohoto výzkumu může ve své práci zlepšovat. Bude sledována práce učitelky s loutkou a plnění stanovených cílů.

6.2 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu je zlepšení mé vlastní pedagogické práce v oblasti práce s loutkou v pedagogickém procesu s tříletými dětmi v MŠ. Zahrnuje v sobě plánování pedagogické práce s loutkou zohledňující věk dětí a odpovídající funkce loutky v MŠ, realizaci naplánovaných nebo improvizovaných činností a jejich reflexe.

Na základě výsledků tohoto výzkumu jsem učinila poznatky, doporučení a úskalí týkající se používání loutky v pedagogickém procesu, které jsou sepsány na samotném konci praktické části.

6.3 SBĚR A VYHODNOCOVÁNÍ DAT VÝZKUMU

Sběr dat v tomto výzkumu proběhl pomocí pozorování a jeho záznamu na pozorovatelský arch s předem stanovenými kritérii. Pozorování je podle knihy Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách (Švaříček, Šedřová, 2014) náročná metoda kvalitativního výzkumu. Tato metoda vede k tomu, aby výzkumník zachytil situaci a popsal ji přímo se všemi detaily. Dále může výzkumník srovnávat praxi s teorií a nalézt nové nepoznané věci a jevy. Švaříček a Šedřová (2014) rozlišují pozorování na 3 typy:

1) Zúčastněné a nezúčastněné

Zúčastněné – výzkumník je přítomen v prostředí, kde se pozorování odehrává. Součástí tohoto pozorování je další dělení na skryté a otevřené pozorování. Při skrytém pozorování nejsou objekty obeznámeny s probíhajícím výzkumem, v druhém případě je pozorování předem oznámené.

Nezúčastněné – pozorování probíhá bez interakce s pozorovanými objekty. Pozorování je zprostředkováno např. videokamerou či jiným technickým nástrojem.

2) Přímé a nepřímé

Přímé – výzkumník se zúčastní pozorování v jeho plném rozsahu.

Nepřímé – výzkumník se nezúčastňuje, jen zkoumá prostřednictvím záznamu.

3) Strukturované a nestrukturované

Strukturované – výzkumník má předem stanovené otázky a jevy, na které bude prostřednictvím výzkumu hledat odpovědi.

Nestrukturované – máme stanoveno jen několik prvotních otázek, které jsou dále upravovány (formou otevřených otázek), spíše jde o popis nějaké situace, kterou výzkumník analyzuje a dává podněty k dalšímu výzkumu.

Výzkum v této bakalářské práci tedy probíhal metodou zúčastněného otevřeného pozorování na základě plného zúčastnění v níže uvedených výstupech.

Objektivita pozorování by měla být zvýšena jednak předem stanovenými sledovanými kritérii a pak ještě druhým pozorovatelem – druhou učitelkou, která byla pedagogickému procesu přítomná a rovněž svá pozorování zaznamenávala.

Stanovená kritéria:

- Pozornost
- Práce učitelky s loutkou
- Reakce dětí
- Splnění cíle

Výsledky pozorování byly vyhodnoceny a na jejich základě sepsány vlastní doporučení a úskalí týkající se používání loutky v pedagogickém procesu v MŠ.

7 CHARAKTERISTIKA SKUPINY

7.1 ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA STOD

Pro svou bakalářskou práci a její praktickou část jsem si zvolila jako výzkumné prostředí ZŠ a MŠ Stod, jelikož je to právě tato mateřská škola, kde pracuji. Tato mateřská škola se nachází v menším městě Stod v okrese Plzeň-jih.

Mateřská škola Stod je státní vzdělávací instituce, která je přidružená k základní škole, kde sídlí ředitelka školy a mateřské školy. Mateřská škola má svoji vedoucí učitelku, která má chod této školky na starost. Tato vzdělávací instituce má dvě budovy, jedna sídlí v klidném prostředí u řeky Radbuzy mimo ruch vozidel, druhá budova, odloučené pracoviště, se nachází v centru města společně se školní jídelnou. V případě první budovy je součástí velká zahrada, kterou učitelky s dětmi hojně využívají, nachází se zde pískoviště, průlezky, skluzavky, houpačky, děti na zahradě mají také plno úkrytů postavených pomocí stromů, keřů a tují. V zimě, pokud je sníh, využívá se na zahradě kopec, na kterém mohou děti sáňkovat a bobovat. Také chodí na procházky do okolí mateřské školy, do centra nebo na druhou stranu města, kde se nachází vlakové nádraží, fotbalový stadion, starý mlýn nebo louka a les. K druhému pracovišti náleží také zahrada vybavená hracími prvky a pískovištěm.

Celkem má tato mateřská škola sedm tříd, z toho pět v první budově a dvě na odloučeném pracovišti. Všechny třídy jsou prostorné s velkými okny, třídy mají herny s koberci i druhou část třídy se stolečky, kde děti svačí, obědvají, ale také si hrají a vyrábějí či malují. Prostory pro hygienu, čili toalety a umývárny jsou po rekonstrukci. Třídy v druhé budově jsou po kompletní rekonstrukci přizpůsobené pro výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku, třídy jsou vybaveny hračkami a ostatními pomůckami pro tento věk.

Mateřská škola pracuje dle učitelského sboru sestaveného ŠVP (školního vzdělávacího programu), který byl sestaven podle RVP PV (Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání). Učitelky v každé třídě si vypracovávají svůj TVP (třídní vzdělávací program), podle kterého s dětmi pracují, doplňují ho a upravují podle situací a specifikací dětské skupiny. Mateřská škola je státní instituce a nevyužívá ani nepodléhá žádnému alternativnímu vzdělávání.

7.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉ SKUPINY - ŽABIČEK

Výzkumnou skupinou je v tomto případě třída, ve které učím a děti dobře znám. Třída Žabičky je třídou pro tříleté děti, sídlí v prvním patře mateřské školy a má dvě paní učitelky. Celkem je pro letošní školní rok 2017/2018 zapsáno do třídy Žabiček 25 dětí, z toho většina nastoupila již v září a 3 děti v lednu. Tato třída je převážně chlapecká. Do třídy dochází 16 chlapců a 9 dívek. Dvě děti mají korekci očních vad.

7.2.1 ZKUŠENOSTI DĚTÍ (ŽABIČEK) S LOUTKOU

Na začátku školního roku byly některé děti plačtivé a teprve si zvykaly a adaptovaly se na prostředí mateřské školy, proto využití loutek v této třídě je dobrou výchovně vzdělávací „pomůckou“. Ostatní děti i přesto, že prostředí znaly, plakaly, jelikož se po delší době, kterou trávily s rodinou v období prázdnin, musely na několik hodin denně i týdně odloučit od svých příbuzných. V případě, že do mateřské školy zavítalo plánované divadelní představení, některé děti vykazovaly strach z herců, kteří jsou převlečeni do kostýmů, naopak kombinace divadla s loutkovým divadlem se jim moc líbila. S loutkou jsme pracovaly od počátku v různých situacích běžného života. Od adaptace přes stanovení si pravidel třídy až po nácvik správného společenského chování nebo hraní loutkového a stínového divadlo.

Práce s loutkou se stala téměř činností na denním pořádku. Ať už byla práce od učitelek, které se snažily motivovat, adaptovat či naučit děti novým poznatkům, i samy děti se po nějaké době zapojovaly a vymýšlely si, co vše se dá v ruce člověka oživit a jak s předmětem pracovat. Nejvíce si děti oživovaly svoje kusy oblečení a samozřejmě hračky.

8 PRŮBĚH VÝZKUMU

Pro zlepšení mé vlastní pedagogické práce jsem se rozhodla využívat více tří konkrétní typy loutek (maňásek, prstová loutka a manekýn) a využívat jejich možnosti zejména při naplňování tří vybraných funkcí (funkce adaptační, motivační a relaxační). Vystavěla jsem pedagogické přípravy, kde jsem k naplnění každé ze tří funkcí loutky využila postupně všechny tři typy loutek. Sledovala jsem, nakolik se který typ loutky v té které funkci osvědčil.

Každá funkce v pedagogickém procesu bude tedy zprostředkována těmito třemi loutkami. Výběr těchto funkcí, tedy adaptační, motivační a relaxační jsem učinila proto, že loutky jsou v mateřské škole nejvíce vhodné a využívané právě pro tyto funkce s tříletými dětmi. Dále výběr loutek jako je maňásek, manekýn a prstová loutka jsem učinila proto, že v mateřské škole jsou tyto loutky nejvíce dostupné pro všechny, také jsou lehké pro samotnou výrobu. Děti si často do MŠ nosí své hračky, v některých případech plyšáky a panenky, které se mohou jednoduše stát manekýnem.

Výzkum probíhal ve třídě Žabičky většinou s tříletými dětmi. Během výzkumného období nastaly situace, na které bylo třeba reagovat a ztotožnit se s nimi, výzkum byl těmito změnami a situacemi ovlivněn. Nastal čas jarních prázdnin, a děti z ostatních tříd byly sloučeny do jiných tříd kvůli opravě jedné budovy MŠ. Také se objevila situace, kdy kolegyně z vedlejší třídy onemocněla a její málopočetná třída byla sloučena do „výzkumné“ třídy, proto se leckde na fotografiích mohou objevit děti starší tří let.

V následujícím textu vždy představím realizovanou aktivitu a hned po ní výsledek pozorování. Tento výsledek už je postaven na záznamech vedených mnou i druhou paní učitelkou.

8.1 FUNKCE MOTIVAČNÍ

8.1.1 MAŇÁSEK

Kočka a myš

Počet dětí: 20 dětí

Funkce loutky v činnosti: motivační, sdělovací

Cíl činnosti pro učitele: zaujmout a motivovat děti k další činnosti, naučit děti novou pohybovou hru

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění), rozvoj fyzické i psychické zdatnosti

Potřebné pomůcky: jedna loutka – kočka (maňásek)

Organizace řízení skupiny: frontální

Popis činnosti

Součástí ranního kruhu je motivace k další činnosti. Pomocí loutky (kočky) učitelka motivuje a seznamuje děti s novou hrou – Na kocoura a myš. Pravidla hry vysvětluje kočka, kdy současně prokládá svůj monolog příběhy ze života kočky. Po motivaci následuje samotná hra.

Průběh činnosti

Ranní kruh je u konce a učitelka přivítá mezi dětmi loutku – kočku. (Obrázek 1) Kočka děti zdraví a ptá se, zda mají rády hry. Děti přikyvují a vykřikují názvy jejich oblíbených her. Kočka jim sděluje, že její nejoblíbenější hra je na Kočku a myš. Vysvětluje dětem pravidla hry. „To děti takhle číhám na půdě u obilí, koukám, pozoruji, a když zahlédnu myš, rozběhnu se za ní. Běžím, co to dá a snažím se jí chytit. Když jí chytím, tak ji sním. Mňam, to je dobrota. Někdy se mi ale taky stane, že mi uteče. To si pak musím hledat jinou hru.“ Děti dále s loutkou povídají a poté se ptá kočka dětí, zda by si také chtěly zahrát na kočku a myš. Děti s radostí vyskočí a jednají dle pokynů kočky. Kočka jim ukazuje, jak si mají stoupnout a co dělat. Všichni dělají kruh, kočka si vybírá jedno dítě, které bude myš. Kočka ještě vysvětluje pravidla a hra začíná. Postupně se děti v rolích střídají a ten, kdo je kočka si loutku nasazuje na ruku a běhá s ní.

Obrázek 1 Kočka a myš

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Děti pozornost neudržely až tak dlouho, jak se očekávalo. Jeden z důvodů byl ranní kruh, kde probíhala diskuze na určité téma. Děti byly unavené, proto učitelka volila kratší dobu pro povídání. Hra začala, co nejrychleji to šlo, jelikož děti byly také nedočkavé.

Práce s loutkou

Tato loutka – kočka, má čtyři otvory pro čtyři končetiny. Pro lepší pohyb byly využity jen dva otvory, další dvě spodní končetiny vysely volně, v danou chvíli nebyly potřeba. I přesto byla loutka dobře ovladatelná a dostatečně pohyblivá. Pro výstup nebyla použita žádná zástěna, jelikož byl potřeba další pohyb v prostoru s loutkou.

Reakce dětí na loutku

Děti na loutku hned reagovaly. V okamžiku, kdy se loutka objevila, sledovaly děti už jen loutku. Komunikovaly s ní, částečně naslouchaly, ale dlouhodobá komunikace nebyla možná z důvodu únavy dětí. Proto byla činnost s loutkou rychle posunuta do další fáze, kdy děti měly pohyb a seznamovaly se s novou hrou. Bedlivě poslouchaly a loutka jim byla výborným motivujícím nástrojem a pomocníkem při hře, kdy je důležité udržet se v roli kočky a myši.

Splnění cílů

Výstup splnil stanovené cíle. Děti pozorněji naslouchaly, když jim kočka sdělovala pravidla hry. Dětem velice pomohlo, když kočka hrála hru společně s nimi. To mělo za následek lepší orientaci v prostoru ale i ve hře samotné. Děti věděly a znaly své role, orientovaly se, kdo je právě teď v roli kočky, myši a kdo tvoří domeček pro myš.

8.1.2 MANEKÝN

Včelí medvídek Brumda se ztratil ze své pohádky

Počet dětí: 23 (z toho 8 dětí starších tří let)

Funkce loutky v činnosti: motivační, sdělovací, emocionální

Cíl činnosti pro učitele: motivování dětí k činnosti, udržení pozornosti dětí, rozpoutání diskuze mezi dětmi, učitelkou a loutkou, vyřešení problému

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření)

Potřebné pomůcky: CD s písní, CD přehrávač, papír, tužka, loutka Brumdy, náčiní a nářadí (lavička, tunel, chůdy, kuželky, švédská bedna, provaz, podložka)

Organizace řízení skupiny: frontální

Popis činnosti

Ranní kruh se týká nového týdenního tématu. Učitelka seznamuje děti s tématem „Z pohádky do pohádky“, pustí píseň (z CD přehrávače) – Večerníček (zpěv: Karel Černoš), děti se snaží uhodnout, o jaké téma se bude jednat. Poté děti učitelce sdělí, jaké pohádky znají a na jaké se doma dívají, které pohádky jim rodiče čtou. Učitelka vše zapisuje.

Poté učitelka uslyší jemné oddychování, jako kdyby někdo ve třídě spal. Jde se podívat a najde Brumdu. Pomalu Brumdu budí a jde ho představit dětem, ty hádají, kde se tu vzal, říkají, kde se objevil, seznamují se a nabízejí řešení jeho situace.

Průběh činnosti

Po spuštění CD přehrávače děti rychle poznávají, o jakou píseň jde, a správně říkají, čeho se bude týden týkat. Učitelka bere do ruky papír a tužku a začne se ptát, jaké pohádky děti znají, které se jim líbí, na jaké se dívají v televizi a které jim rodiče čtou. Seznam se neustále prodlužuje, na samém konci diskuzního kruhu se učitelka zaposlouchá a pobízí děti, aby se ztišily a začaly bedlivě poslouchat. „Já něco slyším, slyšíte to taky?“ ptá se učitelka dětí. Děti zpozorní, ale nic neslyší. „Myslím, že ty zvuky vycházejí odsud.“

Učitelka se zvedá z koberce a jde směrem k malé postýlce, která se nachází za oponou. „Ahá, tady to je. Už to mám. Vstávej, ospalče, kde ses tu vzal?“ učitelka probouzí předem připravenou loutku. Děti sedí na koberci a zvědavě se natahují. Ptají se, co tam je, co tam učitelka dělá. Učitelka propůjčuje svůj hlas loutce a ještě za oponou zívá a protahuje se. Poté vykoukne hlava loutky vedle opony a dívá se na děti. Loutka rychle zacouvá zpět, bojí se, děti nezná: „Nene, co to je? Kde to jsem? Kdo to je? Já se bojím.“ Učitelka pobízí loutku, aby se šla na děti podívat, aby dětem řekla, jak se v této třídě ocitla. Děti na loutku volají, loutka po chvílce vylézá a jde k dětem. Loutka se však stydí, děti správně říkají, jak se loutka jmenuje, je to Brumda.

Děti Brumdu pozdraví a ptají se, co dělá u nich ve třídě. (Obrázek 2) Brumda vypráví svůj příběh, kdy si hrál se svými kamarády a bráškou na schovávanou až z toho usnul a ocitl se tady, ani neví kde. Děti mu říkají, že se ocitl ve školce u Žabiček, kam chodí děti a že školka se nachází ve městě Stod. Brumda se ptá na jména dětí, ty se představují. Učitelka „vystupuje“ z role a ptá se dětí: „Co budeme ale dělat? Brumda vypadá smutně, asi mu chybí kamarádi.“ Děti přikyvují a navrhují, že Brumdu za kamarády dovedou.

Učitelka reaguje a ptá se, kam vlastně musí děti Brumda dovést. Děti správně říkají, do jaké pohádky Brumda patří (Včelí medvídci – Příběhy včelích medvídků, autor knihy: Jiří Kahoun). Shodnou se na tom, že postaví Brumdovi dráhu, která ho do jeho pohádky dovede. K dispozici mají různé náčiní a nářadí jako jsou kuželky, tunel, švédská bedna, podložka, lavička, chůdy, a další. Staví společně dráhu pro Brumdu, s pomocí učitelky dráhu a postavení nářadí a náčiní upravují, vymýšlí, co by která překážka mohla symbolizovat v cestě do pohádky (les, padlé stromy, kameny v potoce, lávku přes řeku, skálu,...). Brumda doprovází děti i v navazujících činnostech.

Obrázek 2 Včelí medvídek

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Děti udržely pozornost téměř celou dobu, odvrátily zrak jen v případě, kdy druhá učitelka dokumentovala činnost pořizováním fotografií. Už jen přítomnost něčeho, co zpočátku neviděly, je donutila zpozornit, ztišit se a zapslouchat se, zda je opravdu něco slyšet. Společně s loutkou dokázaly sedět na koberci delší čas než je obvyklé, pozorovaly loutku a chtěly komunikovat.

Práce s loutkou

Plyšový Brumda jako manekýn měl dobré pohybové vlastnosti. Hlava se dala pootočit, ruce měl volné a dobře pohyblivé, mohl si jak sednout, tak stoupnout, jen se ve stoje musel přidržovat, jeho nohy k tomu nebyly uzpůsobené. Loutka tak byla dobrým nástrojem pro komunikaci, svými pohyby umocňovala svůj slovní projev. K dětem se přibližovala, ale také se někdy oddalovala, otáčela hlavou a prohlížela si všechny děti ve třídě, mávala jim, když se loutce představovaly. Když se loutka dobře posadila nebo opřela, „neumřela“ a byla stále přítomna.

Reakce dětí na loutku

Děti byly loutkou zaujaté, zkoumaly a prohlížely si, co je to za pohádkovou postavu, některé děti si chtěly zpočátku loutku pohladit. S loutkou komunikovaly, nebály se, nabízely jí řešení. Komunikace mezi učitelkou a dětmi se zcela lišila od komunikace mezi loutkou a dětmi. Při komunikaci s loutkou se děti často nakláněly, aby na loutku dobře viděly a byly jí blíže, jelikož loutka seděla před všemi dětmi a níž než jsou děti samotné. Pokud loutka mluvila na děti, dívaly se na ni, dobře odlišovaly, kdo mluví teď a na koho se mají dívat. Při komunikaci učitelky děti odvrátily zrak od loutky a vrátily se zas, když o loutce byla řeč nebo loutka zase začala mluvit.

Splnění cílů

Činnost splnila stanovené cíle. Loutka motivovala děti k dalším činnostem, udržela jejich pozornost na delší dobu než je obvyklé, děti mezi sebou začaly tvořit rozhovor v podobě domlouvání se na stavbě cesty (překážkové dráhy), jak by měla taková cesta vypadat a kam jakou překážku umístit. Učitelka komunikovala s dětmi, děti odlišovaly komunikaci s ní a s loutkou. Nakonec děti pomohly problém vyřešit a samy navrhly řešení.

8.1.3 PRSTOVÁ LOUTKA

Žabka a nůžky

Počet dětí: 1 dítě

Funkce loutky v činnosti: motivační, didaktická

Cíl činnosti pro učitele: motivovat dítě k užití nůžek při vytváření výrobku, naučit dítě správnému užívání nůžek pomocí loutky

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění), osvojení si věku přiměřených praktických dovedností

Potřebné pomůcky: jedna prstová loutka (žabka)

Organizace řízení skupiny: individuální

Popis činnosti

Učitelka připraví loutku, prostředí a pomůcku pro práci. Pomocí loutky motivuje dítě k činnosti. Dítě spolupracuje na úkolu a učí se správnému používání a zacházení s nůžkami, pracuje na zadané činnosti.

Průběh činnosti

Učitelka má připravené prostředí a pomůcky potřebné k činnosti. Dívka sedí u malého stolu a pozoruje prstovou loutku. Už jen přítomnost loutky ji zaujme. Dívka si posouvá židli blíž k loutce, aby dobře viděla, hladí loutku po malé hlavě. Pozorně naslouchá, co loutka říká. „Viděla jsem tvůj tulipán, myslím, že se ti povedl. Co kdybychom mu připravili a dodělali stonek? Pak ho společně přilepíme a vystavíme ve třídě. Myslíš, že by to byla hezká výzdoba pro vaši třídu?“ ptá se žabka. Dívka se zájmem odpovídá a má zájem o stříhání. Žabka jí ukazuje nůžky a snaží se je uchopit do svých malých tlapek. (Obrázek 3) Dívka se směje a po chvíli říká, že žabky neumí pracovat s nůžkami, že to dělají děti. „Tak co kdybys mi to stříhání ukázala? Já jsem nikdy nůžky v tlapkách neměla,“ posmutní žabka. Dívka přikyvuje a s radostí přebírá nůžky do svých rukou, ukazuje, jak se správně drží. Učitelka vystupuje z role a poskytuje dopomoc s uchopováním nůžek. Poté se učitelka vrací zpět do své role. Žabka se pečlivě dívá na nůžky a prsty dítěte, popisuje, co vidí. Dívka poté začíná stříhat papír a činnost pokračuje i s přítomností loutky.

Obrázek 3 Žabka a nůžky

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Dívka po celou dobu výstupu loutky a navazující činnosti udržela pozornost bez problémů. S loutkou ihned komunikovala, pozornost se ještě více zvýšila, když se učitelka pokusila prostřednictvím loutky uchopit nůžky, dívce tato situace připadala velmi legrační.

Práce s loutkou

Prstová loutka není složitá na oživení, proto učitelka neměla s voděním loutky problém. K výstupu byla využita dřevěná krabička, za kterou byla schována ruka učitelky v roli vodiče, aby dojem z přítomnosti loutky byl věrohodnější a pro dítě přirozenější, aby bylo odděleno tělo vodiče a tělo loutky. Větší zástěna nebyla v této situaci možná z důvodu místa výstupu a pozice dítěte.

Reakce dětí na loutku

Dívka reagovala velice hezky, hned se s žabkou seznamovala, povídala si s ní. Malá prstová loutka jí byla příjemná, dívka měla nutkání ji hladit a říkat zdobněliny (malá žabička, apod.). Dívka ráda pomohla a ukazovala loutce, jak ona sama umí držet nůžky a jak s nimi umí pracovat i dále.

Splnění cílů

Stanovené cíle byly splněny. Dítě bylo motivováno k plnění úkolu, samo chtělo naučit praktickou dovednost (stříhání) loutku. Držení nůžek se u dítěte zlepšilo a provedení samotného úkolu bylo v podání dítěte přesnější a preciznější, jelikož se dítě snažilo, aby loutce ukázalo, jak se činnost správně dělá.

8.2 FUNKCE RELAXAČNÍ

8.2.1 MAŇÁSEK

Prasátka chtějí jet na výlet

Počet dětí: 24 (z toho 5 dětí starších tří let)

Funkce loutky v činnosti: relaxační, sdělovací, emocionální

Cíl činnosti pro učitele: nabídnout dětem zábavnou formou vytvoření pravidel pro výlet, zopakovat s dětmi vhodné a nevhodné chování, rozpoutání diskuze mezi dětmi, učitelkou a loutkou, poučit děti, loutky a učitelku

Dílčí vzdělávací cíle: posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, v mateřské škole, v dětské herní skupině apod.)

Potřebné pomůcky: dvě loutky (v tomto případě maňásci prasátek)

Organizace řízení skupiny: frontální

Popis činnosti

Blíží se den, kdy učitelka s dětmi odjíždí na výlet do Svíčkárny Litice, kde si děti budou děti barvit svíčky. Je potřeba dětem nastínit celou situaci a poučit je o bezpečnosti, chování a stanovit si určitá pravidla. Při dopolední činnosti bude na koberci utvořen diskuzní kruh, ve kterém za použití dramatizace pomocí dvou maňásků si pravidla vytvoříme, a děti se poučí z chování prasátek.

Průběh činnosti

Děti na koberci vytváří diskuzní kruh, vidí, že učitelka má již připravené loutky. Ptají se, co to je, proč jsou tady. Učitelka je nejprve v roli jednoho prasátka (Obrázek 4), kterému děti vymýšlí jméno (bude se jmenovat Bezzubka). Poté učitelka přechází do role druhého prasátka, kterému děti také vymýšlí jméno (bude se jmenovat Pepa). Prasátko Pepa chce jet také na výlet do svíčkárny, ale vůbec neví, jak se tam má chovat, jak má pozdravit, jak se tam bude pohybovat, apod. Učitelka vystoupí z rolí a ptá se dětí, jestli by prasátkům dokázaly poradit: „Děti, my už jsme na výletech byly, dokážete prasátkům poradit?“ Děti volají, že dokáží.

Učitelka vstupuje opět do role jako prasátko Pepa, které předvádí jeho chování. „Takže já tam takhle přijdu, pozdravím – ahó, chci si udělat svíčku. Svíčku mi dají, proběhnu se tam, podívám se, co tam mají a pojedou domů, jo?“ Děti nahlas, silně křičí, že takhle tedy ne. Správně podle základů slušného chování děti prasátko opravují, říkají, že zdravíme „Dobrý den“ a pak budeme vyrábět. Bezzubka (druhé prasátko) souhlasně přikyvuje, ale ještě to není vše. „Existují kouzelná slůvka, Pepo, která by se měla používat, bez nich by ti asi svíčku nedali, vidíte děti. Znáte ta správná kouzelná slovíčka, která dělají úsměvy na líčkách?“ Děti volají slova „děkuji, prosím“. Pepa zkouší svůj projev znovu: „Takže dobrý den, děkuji, prosím chci svíčku.“ „Né,“ volají děti. „Ty jsi popleta, takhle to není správně,“ radí Pepovi. Pepa posmutní, Bezzubka ho chlácholí: „Tak děti, kdo ví, jak by to tedy Pepa měl říct správně, už ho nebudeme trápit.“ Děti se hlásí o slovo jedno přes druhé, přibližují se blíž a blíž k učitelce a loutkám. Loutky se lekají a mizí v náručí učitelky se slovy „Né, pomóc, my se bojíme. Oni nás chtějí umačkat.“ Děti se vzdalují, aby se loutky nebály.

„Tak tedy, kdo tomu Pepovi poradí, jak se má ve svíčkárně chovat?“ Někdo říká, že pozdravíme, společně s dětmi a loutkou Pepou opakujeme pozdrav – Dobrý den. Další říká, že budeme vyrábět svíčku. Učitelka napovídá dítěti, že bychom měli o svíčku hezky poprosit, abychom ji vůbec dostali. Dítě doplňuje, že poprosíme a začneme vyrábět. Společně opět opakujeme. Následuje výstup Pepy, který si celou situaci opakuje sám, tentokrát správně: „Dobrý den, prosím Vás, chtěl bych si vyrobit svíčku.“ Děti se usmívají a přikyvují, chválí Pepu, že teď už to bylo správně. Pepa začne dělat rychlé pohyby, běhá tam a zpět. Bezzubka na něj volá: „Co to děláš? Kam běžíš?“ Pepa odpovídá, že má hotovo a teď si pobíhá a hledá nějaké hezké výrobky, které by odvezl mamince domů. Děti se smějí, ale volají, že takhle tam běhat nemůže.

Ptáme se dětí, z jakého důvodu tam běhat nemá. Odpovídají, že by všechny věci rozbil. Bezzubka chválí děti, jak všechno umí, správně Pepovi radí a děkuje jim za cenné rady. Pepa se polepší a slíbí, že při příchodu a odchodu správně pozdraví (všichni opakují pozdrav), poté poprosí, zda by si svíčku mohl vyrobit (všichni opakují). Nakonec se bude chovat tak, aby svůj ani cizí výrobek nerozbil. Děti vše opakují společně s loutkou a hladí loutky po hlavě, že jsou šikovné, spokojené a děti jim zvládly poradit.

Obrázek 4 Prasátka chtějí jet na výlet

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Děti zvládly udržet pozornost po celou dobu výstupu. Loutky jim byly příjemné, stále se k nim děti přibližovaly, chtěly se jich dotýkat a hladit je. Děti byly zaujaté a celou dobu věnovaly pozornost loutkám, nikdo neměl potřebu ztrácet pozornost, všichni chtěly radit a dívat se na loutky.

Práce s loutkou

Loutky, v tomto případě maňásci, byly ovladatelné velmi dobře. Jednalo se o spodovou loutku, kdy učitelka navlékne tělo loutky na ruku a hlavu ovládá jeden prst, zbytek prstů ovládá ruce loutky. Loutky byly velikostně přiměřeny velikosti ruky učitelky, takže práce s nimi byla velice příjemná. Ovládání nebylo složité, loutky se mohly velmi dobře pohybovat, „gestikulovat“, i přesto, že k dispozici nebyla žádná spodní část (zástěna) pro výstup, zúčastněným stranám tento fakt nevadil.

Reakce dětí na loutku

Děti byly od počátku zaujaté samotnou přítomností loutek, neudržely diskuzní kruh a stále se přibližovaly k loutkám. Jeden chlapec si před výstupem vzpomněl na svoje rodiče a chtěl být u učitelky na blízku, učitelka si dítě vzala k sobě a pokračovala ve výstupu s loutkami. Ostatní děti sledovaly výstup a zapojovaly se do komunikace

s loutkami. Pokud se loutky nebo učitelka na něco zeptala, děti hned odpovídaly, radily a opravovaly loutky v jejich tvrzeních. Loutky děti lákaly natolik, že si je chtěly během výstupu hladit (pokud chtěly loutku pochválit) a plácnout (pokud chtěly loutku potrestat za špatnou odpověď s větou: „Ty jsi ale popleta.“)

Splnění cílů

Výstup splnil jak stanovené cíle pro učitelku, tak dílčí vzdělávací cíle. Loutky sloužily k opakování a stanovení si pravidel na výletě, v novém prostředí, mezi cizími lidmi. Děti na loutky reagovaly a pravidla udávaly. Mnohé děti správně stanovily pravidlo pozdravení, prosby a poděkování, bezpečné chůze v prostoru a na závěr rozloučení. Tyto pravidla znají děti z mateřské školy, kde se učí a uplatňují je.

8.2.2 MANEKÝN

Žabák a želva

Počet dětí: 8 dětí (z toho 3 starší 3 let)

Funkce loutky v činnosti: relaxační, emocionální, didaktická

Cíl činnosti pro učitele: seznámit děti s pravidlem třídy týkajícího se rychlosti pohybu ve třídě, uvědomění si pravidel

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj schopnosti sebeovládání, poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření v rámci přirozeného sociokulturního prostředí

Potřebné pomůcky: manekýn (žabák s červeným pláštěm)

Organizace řízení skupiny: skupinová

Popis činnosti

Ve třídě řeší učitelka s dětmi dodržování společně stanovených pravidel. Nejmladší děti pravidlo pomalé a bezpečné chůze ve třídě nedodržují. Proto učitelka při odpoledním pobytu v MŠ nabídne výstup s loutkou pro děti, které mají o tuto činnost zájem, děti které se nechtějí zúčastnit, si mohou hrát a dělat další činnosti podle své volby.

Průběh činnosti

Učitelka připravuje loutku a nabízí dětem činnost: „Děti, já tady mám svého kamaráda Žabáka, který se na mne přišel podívat. Teď tady utíkal, zakopl a spadl na zem. Doufám, že se mu nic nestalo, on totiž vůbec neví, jak se má ve třídě chovat. Pomůžete mu se s našimi pravidly seznámit?“ Děti zaujala přítomnost loutky, kterou dobře znají, Žabák navštěvuje třídu Žabiček často, chodí si s nimi povídat, hrát si, apod. (Obrázek 5)

Děti na nic nečekají a začínají si se Žabákem povídat a kárat ho za to, že ve třídě běhal: „Žabáku, žabáku, tady se neběhá. Musíš chodit pomalu. Jako želva.“ Žabák chvíli naříká, že ho bolí noha, ale pak začne vnímat děti a ptá se, jaká želva. Děti pofoukají Žabákovi dolní končetinu, aby ho nebolela, a jdou ukázat Žabákovi želvu, která je přilepena na dveřích (jedná se o papírovou želvu, která dětem znázorňuje pravidlo pomalého a bezpečného pohybu ve třídě). Žabák kouká a směje se. „Hehe, já znám tohle zvíře, to je, to je...“ Žabák neposlouchal děti, tak mu děti napovídají, že je to želva. „Jo, želva, jasně. To znám, to je tuze pomalé zvíře, to já, já mám takový červený plášť, který mi umožňuje být rychlý, umím skákat, ale hrózně daleko a neuvěřitelně rychle. Podívejte.“ Žabák začne skákat po třídě, po dětech z hlavy na hlavu, z ramene na rameno.“ Děti na něj začnou pokřikovat: „Stůj, pomalu, ty jsi popleta.“ Žabák se po chvíli zastaví a ptá se: „Tak co, jsem ten nejrychlejší žabák na světě?“ Děti se na Žabáka dívají znepokojeně a káravě k němu promlouvají, poučují ho znovu o pravidle. „Běháme venku. Tady chodíme opatrně. Je tu hodně hraček. Spadneš. Bude tě bolet noha.“

Žabák zesmutněl. „Dobře tedy, chtěl jsem být nejrychlejší. Ale nechci si ublížit, aby mě zase bolela noha. Tak si pak společně zaběháme venku na zahradě nebo na louce, jo?“ Děti s úsměvem přikývly hlavou a nabídly Žabákovi, jestli si s nimi bude hrát.

Obrázek 5 Žabák a želva

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Děti, které měly o činnost zájem, udržely pozornost po celou dobu, některé děti z druhé hrající si skupiny se přišly podívat na loutku, ale po chvíli opět odcházely a pokračovaly ve svých hrách, pokud byla nějaká akční scéna výstupu, opět se přiběhly podívat.

Práce s loutkou

Loutka Žabáka se ovládá velmi jednoduše. Má velké možnosti pohybu, volné ruce, volné nohy, pohyblivou hlavu, tělo úzké, dobře udržitelné prsty. Nevýhodou této loutky je, že se musí opřít o nějaký předmět, aby tzv. „neumřela“, aby držela stále tvar, jelikož je velmi dlouhá a pohyblivá, málo stabilní. Jelikož je loutka ve třídě známá a oblíbená, práce s ní je jednoduchá a naučená, vyzkoušená již při dřívějším použití. Občas při přesunech po třídě byl problém se zachováním pohledu na diváky (tedy děti), aby loutka s dětmi nepřestala být v kontaktu.

Reakce dětí (chlapce) na loutku

Děti neměly problém s komunikací a přijetím loutky. Komunikovaly s loutkou, jen občas se podívaly na učitelku, zda vše co říkají, je v pořádku. Stále se k loutce přibližovaly, ve chvíli, kdy loutka naříkala, že ji bolí noha, děti hned přišly a chtěly ji nohu pofoukat, pohladit, aby se rychle Žabák uzdravil. Pokud Žabáka káraly, ukazovaly na něj gesta, která znají z MŠ a z domova (např. zdviženým ukazováčkem – „Tytyty“, ruce v bok, apod.). Po ukončení povídání si o pravidle a začlenění Žabáka do svých her děti kontrolovaly ostatní děti, zda pravidlo dodržují, pokud ne, šly hned upozornit na pravidlo.

Splnění cílů

Cíle stanovené učitelkou i dílčí vzdělávací cíle byly splněny. Děti se s pravidlem více seznámily, připomněly si ho. Byly poučeny prostřednictvím loutky a své dedukce z celého výstupu. Po skončení výstupu dávaly velký pozor na sebe i ostatní děti ve třídě, aby pravidlo dodržovaly.

8.2.3 PRSTOVÁ LOUTKA

Lev a myš

Počet dětí: 20 dětí

Funkce loutky v činnosti: relaxační, didaktická, emocionální, motivační

Cíl činnosti pro učitele: seznámit a upozornit děti na pravidlo třídy týkající se hlasitosti mluvení ve třídě, uvědomit si důvody dodržování tohoto pravidla, motivovat děti k jeho dodržování

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, vytváření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování), získání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci

Potřebné pomůcky: dvě prstové loutky (lev, myš), zástěna

Organizace řízení skupiny: frontální

Popis činnosti

Učitelka připraví na koberci sezení a „pódium“ postavené z molitanové podložky. Děti se posadí před připravené pódium a sledují výstup. Při výstupu se zapojují a odpovídají na otázky, učitelka reaguje na dotazy a odpovědi dětí, používá obě ruce pro vedení loutek.

Průběh činnosti

Děti sedí na koberci a sledují výstup učitelky, která je v roli vodiče dvou loutek zároveň. Na jedné ruce má myš, na druhé lva. Celá postava až na hlavu je schována za zástěnu, aby bylo odděleno tělo učitelky a loutek. (Obrázek 6)

„Uááá, uááá,“ ozve se velký řev lva. Děti se lekají většího hluku, ale smějí se. „Víte, kdo já jsem?“ ptá se lev. Děti křičí, že jde o lva. „Tak tak. Já jsem lev a nejradši mám řev. Všichni pak vědí, že jsem na blízku. A dávají si pozor, abych se na ně nenaštval, to pak řvu ještě víc.“ Děti na pobídnutí lva předvádí velký řev. Z nenadání se ozve jemné myší pískání a na scéně se objevuje myš. Některé děti se třesou a říkají, že se bojí. Myš je uklidňuje. Pár dětí nevydrží sedět a přibližují se k pódiu, aby si loutky lépe prohlédly. Myš si ale začíná

stěžovat a potichu říká: „Slyšeli jste to taky? Ten veliký hluk před chvílí? Úplně jsem se lekla, až mě to vylákalo z mého úkrytu.“ Děti na ni pokřikují, že to byl lev. Myška se začne rozhlížet: „Lev? Kde? Honem domů.“ A zmizí ze scény.

Lev zase začne řvát a chlubí se, jak myš vylekal, až utekla. Děti se ale na lva začínají zlobit, že myš vyhnal. „Tady se nekřičí, bolí mě uši. Myška se bojí,“ říkají lvovi děti. Lev se ale nedá a chlubí se, jak je řvaní prima věc a nabádá děti. Děti na něj pokřikují, že to není dobrá věc. Jedna dívka vysvětluje lvovi: „Ve školce se nekřičí, paní učitelka nám to nedovolila.“ Lev se ptá proč. Dívka pokračuje: „Paní učitelka říkala, že nás budou bolet uši a hlava.“ Lev se zamyslí a z úkrytu vylézá myš. Ptá se dětí, zda už může vylézt nebo jestli tu ještě bude řvát lev. Děti myš vítají a uklidňují ji, že lev už řvát nebude, protože už ví, že se ve školce nekřičí. Opakují, že by je bolely uši a hlava.

Myška přikyvuje a dodává: „Lev, děti, žije na savaně. To je venku, kde si křičet a řvát může. My jsme teď uvnitř v budově, kde se křičet nemůže. Koukám, že je vás dnes ve školce velký počet. To by nás opravdu bolela hlava uši, ale co víc. Ten, kdo křičí, by mohl také přijít o hlas. Až budete běhat venku na zahradě nebo na hřišti, zakřičet si můžete, ale ve třídě ne.“ Děti s úsměvem přikyvují a dodávají historky, které zažily v minulých dnech.

Obrázek 6 Lev a myš

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Děti zaujala připravená scéna, pozorně sledovaly děj a zapojovaly se do něj. Když chtěl lev, aby si děti zakřičely, opravdu se do křičení opřely se vší silou. Některé děti bavilo křičení natolik, že nechtěly přestat a celý výstup čekal, až se zase děti uklidní. Chvillemi děti ztrácely pozornost, když chtěly kamarádovi něco sdělit. Něco, na co si vzpomněly, nebo asociaci na danou situaci.

Práce s loutkou

Práce se dvěma prstovými loutkami byla náročnější v tom, aby učitelka loutky nepotápěla za zástěnu, důležitý byl pohodlný sed za zástěnou. Jelikož bylo dětí hodně, musela učitelka zvolit větší vzdálenost pódia od dětí, aby všechny dobře viděly. Práce s loutkami v tomto konkrétním případě byla ještě o to složitější, že tyto loutky byly malé, a nemají velkou možnost pohybu, mohou jen klouzat po pódiu. Proto bylo třeba měnit místa loutky na pódiu a rychlejšího pohybu.

Reakce dětí na loutku

Děti lépe reagovaly na loutku lva, který jim přišel velmi zajímavý jeho zvukovým projevem, a rády se k němu přidaly. Zklidnění dětí pro výstup myši byl složitější, ale po ukázání a zmizení loutky se děti brzy uklidnily. Snadno se do výstupu zapojovaly, mladší děti měly z výstupu zábavu, starší děti se snažily poučovat lva o pravidlu chování.

Po výstupu si děti prstové loutky půjčily a hrály s nimi podobný scénář, který doplňovaly o další výstupy podle své fantazie.

Splnění cílů

Stanovené cíle byly částečně splněny. Nejvíce byl splněn cíl seznámit děti s pravidly, oproti cíli získání schopnosti záměrně řídit svoje chování. Děti samy komunikovaly a vyjadřovaly své názory a připomínky. Dodržování pravidla se však dětem nepovedlo zvládnout.

8.3 FUNKCE ADAPTAČNÍ

8.3.1 MAŇÁSEK

Výběr kamaráda (loutky) při prvním dni ve školce

Počet dětí: 1 chlapec

Funkce loutky v činnosti: adaptační

Cíl činnosti pro učitele: nabídnout dítěti plyšového kamaráda, utišit dítě, motivovat dítě pro pobyt v mateřské škole

Dílčí vzdělávací cíle: získání relativní citové samostatnosti, rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat

Potřebné pomůcky: jedna loutka (maňásek) dle výběru dítěte

Organizace řízení skupiny: individuální

Popis činnosti

Chlapec nastoupil během ledna do mateřské školy, vstoupil do zaběhnutého procesu, kdy se děti znají, znají pravidla třídy, znají rituály a průběh dne. Chlapec byl často nemocný, proto se na školku ještě neadaptoval. Učitelka je připravena na situaci, kdy dítě přichází do MŠ po dlouhém pobytu v domácím prostředí. Má připravené loutky (maňásky) pro případ, kdy dítě bude plakat, aby dítě utišila a motivovala pro pobyt v MŠ.

Průběh činnosti

Chlapec ráno přichází do MŠ s pláčem, nechce se odloučit od rodičů. Jelikož nemá žádnou svoji hračku, nabízí učitelka chlapcovi maňásky. Chlapec se na chvíli odpoutává od rodičů a dívá se na loutky. Učitelka ho pobízí, aby si vybral jednu, která se mu nejvíce líbí. Chlapec si vybírá loutku - berušku. Učitelka si nasazuje loutku na ruku a začíná ji oživovat. Beruška začíná mluvit k chlapcovi, zná jeho jméno, nabízí mu svoje kamarádství a přítomnost po celý den v MŠ. Chlapec přestává plakat a plně se soustředí na berušku. Loutka prosí, aby jí chlapec ukázal hračky, které mají děti ve třídě a aby si šli společně hrát. Chlapec odmítá, ale bere si ji k sobě, jako plyšovou hračku. (Obrázek 7) Po celý den ho beruška všude provází, nakonec si ji bere s sebou po obědě i na odpočinek.

Obrázek 7 Beruška, můj kamarád

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Dítě zvládlo udržet pozornost po celou dobu výstupu. Loutky jim byly příjemné, stále se k nim děti přibližovaly, chtěly se jich dotýkat a hladit je. Děti byly zaujaté a celou dobu věnovaly pozornost loutkám, nikdo neměl potřebu ztrácet pozornost, všichni chtěly radit a dívat se na loutky.

Práce s loutkou

Loutka nebyla moc dobře ovladatelná, prostor pro prsty nebyl moc velký, proto byl pohyb loutky složitější. Učitelka reagovala na chlapcův výběr, proto si nemohla předem výstup a ovládání loutky nacvičit.

Reakce dětí (chlapce) na loutku

Chlapec byl loutkou nadšený, vybral si sám loutku, která mu byla nejmilejší, nejpříjemnější. Rychle si začal s loutkou povídat, nestyděl se, nebál se. Přestal plakat a vzhled loutky ho přitahoval natolik, že se s loutkou začal i mazlit. Po přijetí loutky za svého kamaráda si ji vzal k sobě a mazlil se s ní, povídal si s ní, hrál si s ní po celý den.

Splnění cílů

Adaptace dítěte proběhla pomocí loutky, která splnila svůj účel. Chlapec přestal plakat, odpoutal se od rodičů, našel si nového kamaráda v podobě loutky – berušky, která ho provázela celý den. Chlapec se začal lépe adaptovat na cizí prostředí a cizí osoby, neprojevoval dále známky stesku či nějakého nepohodlí.

8.3.2 MANEKÝN

Hroch v nové třídě s novými kamarády

Počet dětí: 1 chlapec

Funkce loutky v činnosti: adaptační, motivační

Cíl činnosti pro učitele: adaptovat dítě na prostředí jiné (pro dítě cizí) třídy z důvodu sloučeného provozu při jarních prázdninách, motivovat dítě k pobytu v mateřské škole

Dílčí vzdělávací cíle: získání relativní citové samostatnosti, seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu, posilování přirozených poznávacích citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování apod.)

Potřebné pomůcky: jedna plyšová loutka (hroch), kterého si chlapec přinesl do mateřské školy

Organizace řízení skupiny: individuální

Popis činnosti

Chlapec není zvyklý na cizí prostředí (jiné třídy) mateřské školy. Z důvodu jarních prázdnin se některé třídy slučují do jedné. Rodiče přihlásili chlapce na pobyt v MŠ i za těchto nově vzniklých podmínek. Učitelka je o situaci informovaná a je připravena na dopomoc při adaptaci prostřednictvím loutky. Nelze však předpokládat, zda si chlapec přinese do MŠ svou vlastní hračku, či bude muset učitelka použít loutku z mateřské školy. Výstup je z velké části improvizací učitelky.

Průběh činnosti

Chlapec přichází do MŠ a přináší si s sebou plyšového hrocha. Ve chvíli loučení začíná plakat, jelikož vchází do jiné třídy, kterou nezná a podle matky měl i horší vstávání. Na nově vzniklou situaci matka svého syna připravovala již několik dní předem.

Chlapec vchází do třídy s plyšovým hrochem. Učitelka chlapce přijímá a odvádí pozornost chlapce právě na plyšového hrocha. Začne mluvit na hrocha: „Ahoj hrochu, dnes budeme trávit čas na návštěvě v jiné třídě. Tahle třída se jmenuje kočky a chodí sem starší děti. Ale nemáš se čeho bát. Viděla jsem, že tu mají spoustu plyšových kamarádů. Jestli chceš, půjdeme se na ně podívat.“ Vzápětí se učitelka obrací na chlapce a ptá se ho: „A co ty? Půjdeš s námi?“ Chlapec nic neříká, stojí a dívá se na učitelku.

Učitelka si s dovolením půjčí hrocha a pomalu se vzdaluje, chlapec je následuje. Dojdou společně k místu, kde jsou uskladněny plyšové hračky, a ukazuje hrochovi, jaké zde může najít kamarády. Chlapec situaci stále bedlivě pozoruje, po chvíli zahlédne plyšovou hračku, která se mu líbí. Vezme ji do ruky, komunikuje s ní. Poté ji přiloží k hrochovi a nabízí mu prostřednictvím plyšové hračky kamarádství. Poté chlapec odkládá plyšovou hračku, bere si zpět hrocha a společně s učitelkou prochází třídu plnou neznámých hraček. Nakonec najde malé plastové auto, se kterým si chlapec i hroch hrají. (Obrázek 8) Celý den proběhne v klidu a pohodě, chlapec přestává plakat a plně se adaptuje do cizího prostředí.

Obrázek 8 Hroch v nové třídě

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Dítě po celou dobu výstupu učitelky s hrochem situaci sledovalo. Pozorovalo, jak si učitelka povídá s plyšovou hračkou, s jeho kamarádem, který ožil. Chlapce tato situace zaujala a následoval kroky učitelky.

Práce s loutkou

Manekýn se ovládal velmi dobře, jeho pohybové schopnosti byly nadprůměrné. Dokázal pootočit hlavu, hýbat všemi čtyřmi končetinami. Výhodou tohoto manekýna bylo, že při odložení loutky „neumřel“, ale byl stále přítomen a chlapec mohl vidět, že i jeho plyšový kamarád dává pozor a má zájem o jiné plyšové kamarády.

Reakce dětí (chlapce) na loutku

Výhodou loutky bylo, že si ji chlapec přinesl s sebou do MŠ. Znal její materiál, její vzhled. Nebyla tedy pro chlapce novou věcí. Byl to jeho kamarád, který ho doprovázel. Učitelka si tak našla nového kamaráda, kterého před tím neznala a ukázala tak chlapci, že i on si může najít nové hračky a kamarády v cizím prostředí. Chlapec následoval svého kamaráda, kterému učitelka ukazovala nové hračky. Po několika minutách začal chlapec s učitelkou komunikovat prostřednictvím jiné hračky, a tak si také učitelka dále povídala s chlapcem skrz loutku.

Splnění cílů

Díčí vzdělávací cíle i cíle stanovené učitelkou byly splněny. Chlapec se odpoutal od rodičů a adaptoval se na jemu cizí prostředí. Seznámil se s další částí budovy MŠ a rozšířil si tak povědomí o MŠ, kam dochází.

8.3.3 PRSTOVÁ LOUTKA

Myška, malý kamarád do kapsy

Počet dětí: 1 chlapec

Funkce loutky v činnosti: adaptační, motivační, zábavná

Cíl činnosti pro učitele: adaptovat dítě do prostředí MŠ, motivovat dítě k pobytu v MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: získání relativní citové samostatnosti, rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat

Potřebné pomůcky: jedna prstová loutka dle výběru dítěte

Organizace řízení skupiny: individuální

Popis činnosti

Chlapec nastoupil do MŠ v lednu tohoto roku. Byl často nemocný, a proto se nestačil na prostředí MŠ adaptovat. Učitelka měla informace od rodičů, že chlapec již opět nastoupí do MŠ po nemoci. Učitelka ví, že si chlapec do MŠ žádné hračky nenosí, proto si pro výstup připraví prstové loutky. Chlapci dá na výběr z několika zvířat, poté následuje improvizace učitelky se zvolenou loutkou. (Obrázek 9)

Průběh činnosti

Chlapec přichází do třídy MŠ bez hračky, jak učitelka předpokládala. Chlapec si sedá na lavičku a sleduje děti, jak si hrají. Učitelka přichází k chlapci a nabízí mu činnost, kterou by mohl chlapec vykonávat v průběhu dopoledne. Chlapec odmítá a dále sleduje děti. Po chvíli začne chlapec plakat, jelikož si vzpomněl na své rodiče. Učitelka ukazuje chlapci prstové loutky a ptá se, které zvíře se mu nejvíce líbí. Chlapec si vybírá myš. Učitelka nasazuje myš na prst a loutku oživuje, chvíli s chlapcem komunikuje, začne se vyptávat na pobyt v MŠ. „Pověz mi, líbí se ti být ve školce? Já jsem se byla podívat na všechny hračky a musím uznat, že jsou opravdu krásné. A děti si tu hezky hrají.“ Chlapec přestává plakat. Ukazuje prstem na místo, kde jsou auta, hrát si nechce, zůstává sedět na lavičce. Myš se přiblíží a šimrá ho. Chlapec se ptá, zda by si mohl hrát s myškou, ta mu loutku půjčuje a chlapec si spokojeně bez pláče hraje. Když už si s myškou nechce hrát, strčí ji do kapsy a celý den ji průběžně vyndá, hraje si s ní a zase ji vrátí zpět do kapsy.

Obrázek 9 Výběr kamaráda

Zdroj: archiv autora

Hodnocení činnosti dle kritérií:

Pozornost

Dítě udržuje pozornost po celou dobu. Jen občas odvrátí zrak a dívá se buď na hrající si děti, nebo na učitelku. Pozornost se zvyšuje, když loutka šimrá po jeho těle.

Práce s loutkou

Práce s prstovou loutkou byla náročná, jelikož byl chlapec v bezprostřední vzdálenosti, nebylo možné postavit si „pódium“ či zástěnu, která by oddělovala vodiče (učitelku) od loutky. Nebylo možné předem naplánovat, jak bude dítě ráno reagovat a kde se ve třídě bude pohybovat.

Reakce dětí (chlapce) na loutku

Dítě reagovalo skoro okamžitě, samo si loutku vybralo. Zapojovalo se do konverzace, ale i tak se od loutky odpoutávalo a sledovalo okolní dění. Nakonec si k loutce našlo cestu a vzalo si ji na hraní, dokonce i domů.

Splnění cílů

Stanovené cíle byly splněny. Dítě se adaptovalo na třídu, odpoutalo se od rodičů. Jen občas v průběhu dne si na rodiče opět vzpomnělo. Chlapec našel nového kamaráda, který mu pomáhal nově vzniklou situaci lépe zvládnout.

9 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Všechny výstupy byly postupně reflektovány dle stanovených kritérií. V této kapitole lze nalézt vyhodnocení celého výzkumu, doporučení a zaznamenaná úskalí.

První používanou loutkou byl vždy maňásek. Tato spodová loutka je velmi přitažlivá pro dětské diváky. Je vhodný jak pro divadelní představení za zástěnou, tak pro přímý kontakt s dětmi. V nepřipravené situaci, kdy je třeba improvizovat, není ani třeba použít zástěnu pro oddělení těla vodiče od těla loutky. I malé děti zvládají oddělení automaticky svým pohledem a vnímáním. Maňásek je tedy vhodný pro komunikaci, děti přitahuje jeho vzhled, materiál a pohybové schopnosti. S maňáskem se dobře pohybuje, není obtížný na vedení pro laika, ani děti. Rády se s maňáskem mazlí.

Z tohoto výzkumu je patrné, že maňásek je vhodný pro všechny funkce využitelné v MŠ, od funkce motivační, přes funkci relaxační po adaptační funkci, jak tomu bylo vyzkoušeno v tomto výzkumu. Děti láká i vyzkoušení si vedení takové loutky. I malé děti se mohou stát vodičem maňáska. Největším úskalím je jeho velká přitažlivost, kdy děti jsou lákány sledovat loutku blíže, někdy tak blízko, že musí vodič výstup přerušit.

Dalším používaným typem loutky byl manekýn. Takovou loutku můžeme vidět ve všech mateřských školách, ale i v domácím prostředí dětí. Samotné děti si do mateřských škol manekýny často nosí. Je to loutka nenáročná, často má i velké pohybové schopnosti. Jeho velkou výhodou je, že loutka jako taková je uzpůsobená k tomu, aby při nepoužívání „neumírala“.

Z výsledků tohoto výzkumu lze vidět, že manekýn je vděčnou loutkou, kterou děti také mají rády. Loutka se může stát i z obyčejné panenky či plyšového medvěda. Děti se intuitivně o takové hračky starají. Stejně jako u maňáska je přitahuje vzhled a materiál, rády se s ním mazlí. Proto i tato loutka je vhodná i pro ty nejmenší děti. Ovládání tohoto typu loutky je také jednoduché, někdy však je potřeba větší zkušenosti s držním a zároveň používáním druhé ruky k ovládání hlavy a končetin loutky. Dalším úskalím může být právě ono „umírání“ loutky, kdy ne všechny plyšové hračky jsou uzpůsobeny k držení svého těla.

Posledním typem loutky byla prstová loutka. Tato loutka je oproti dvěma předchozím malá. Někdy je těžké si ji správně navléknout na prst tak, aby držela. Dobré je

mít loutky ušité přímo na míru vodiče. Nevýhodou této loutky je její pohybová schopnost, oddělitelnost od těla vodiče, ovladatelnost a velikost. Pro malé děti je také přitažlivá vzhledem a materiálem, často o ní mají zájem, ale jelikož je loutka malá, láká to děti přiblížit se k loutce na bezprostřední vzdálenost. A to tak, že ostatní děti už loutku nemohou vidět. Prstová loutka potřebuje buď individuální či skupinovou formu práce nebo udržování dostatečné vzdálenosti od dětí (diváků) tak, aby měli všichni možnost loutky dobře vidět.

Prstová loutka je výborným adaptačním prostředkem, jelikož umožňuje přímý kontakt s dítětem. Dítě si loutku může převzít na svůj prst a mít ji stále u sebe. Či jak bylo ve výzkumu uvedeno, nosit ji v kapse a kdykoliv si ji vyndat. Pro jinou formu práce se podle mého názoru prstová loutka nehodí, nebo se musí nastavit takové podmínky, které by práci s tak malou loutkou umožňovaly.

Co se týče práce s loutkou v rukách vodiče (tedy autora této bakalářské práce), lze říci, že zde můžeme nalézt určitý posun. Práce s loutkou se během výzkumné činnosti zlepšovala. Použité loutky nebyly náročné na ovládání, ale i celkový výstup, práce, pohyb a oživení loutky se zdálo být propracovanější a promyšlenější, lépe zvládnuté. Děti více reagovaly na loutky, práce s loutkou v rukách učitelky je bavila a přitahovala.

Z výzkumu lze stanovit, že jeden z hlavních stanovených cílů bakalářské práce byl naplněn. Práce a ovládání loutky se v pedagogické praxi autora zlepšilo a ukotvila se zde touha po dalším využívání loutky i v dalších funkcích využitelných v mateřské škole.

Co se týče vypořádání použití nejvhodnější loutky pro danou funkci, nelze stanovit žádný obecně platný závěr. Každá loutka má své specifické vlastnosti, které lze využít různým způsobem v různé situaci. Každý vodič má zkušenosti na různých úrovních, důležité je individuální přístup vodiče k loutce a dané situaci, individuální a aktuální stav dětí a prostředí. Je nepřehledné množství kritérií, které ovlivňují práci s loutkou v pedagogickém procesu.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zlepšení mé vlastní pedagogické práce v oblasti práce s loutkou v pedagogickém procesu s tříletými dětmi v MŠ. Cíl práce byl naplňován skrze teoretickou přípravu (a teoretické vymezení problému), plánování pedagogické práce s loutkou zohledňující věk dětí a odpovídající funkce loutky v MŠ, realizace naplánovaných a improvizovaných činností a jejich reflexe. Závěry, které z mého akčního výzkumu vyplývají, jsou rovněž využitelné v praxi dalších předškolních pedagogů.

Prostřednictvím tohoto výzkumu se potvrdilo, že loutky jsou u dětí žádané. Zlepšení pedagogické práce s loutkou v pedagogickém procesu bylo zaznamenáno a rozhodně bylo výrazně viditelné. Ve své pedagogické práci v této oblasti dále pokračuji a budu navazovat a používat loutky i v budoucnosti. Loutky jsou ve třídě oblíbené a během dne jsou i volně k dispozici pro všechny děti.

Loutka je dobrým nástrojem pro všechny stanovené funkce, každá má svoje specifické vlastnosti a je třeba vyzkoušet, která loutka je vhodná pro tu danou funkci s různě starými dětmi. Loutka je vhodná i pro ty nejmladší děti, samy ji vyhledávají a můžeme to v jejich volných hrách pozorovat. Proto jsem se rozhodla seznámit kolegyně ze své nynější pedagogické praxe s touto bakalářskou prací, hlavně s výsledkem výzkumu, a dalšími literárními zdroji, které se tématem spojeným s loutkou zabývají. Doufám, že loutka bude více využívána nejen v MŠ, kde pracuji, ale ve všech mateřských školách. Přála bych si, aby se pedagogové zajímali o loutky a používali je ve své praxi.

RESUMÉ

Tato bakalářská práce v teoretické části seznamuje s loutkou, od její historie, přes dělení na typy až po vlastnosti a funkce loutky. Dále nabízí stručný přehled o vývoji dítěte a jeho hře s předmětem, hračkou a loutkou a navazuje na využívání loutky v současné mateřské škole podle platného a závazného dokumentu RVP PV.

Druhá část bakalářské práce, praktická část, popisuje akční výzkum a seznamuje s jeho průběhem, výsledky a vyhodnocením. Akční výzkum přibližuje plánování pedagogické práce s loutkou zohledňující věk dětí a odpovídající funkce loutky v MŠ, realizace naplánovaných a improvizovaných činností a jejich reflexe. Součástí tohoto výzkumu bylo zlepšení vlastní pedagogické práce v oblasti práce s loutkou v pedagogickém procesu s tříletými dětmi v MŠ.

SUMMARY

This bachelor thesis introduces the puppet from its history, through the division into the characteristics and function of the puppet in the theoretical part. Then it offers a brief overview of the development of the child and his play with the subject, toy and puppet, and continues to the use of the puppet in the current nursery school according to the valid and binding document of the RVP PV.

The second part of the bachelor thesis, practical part, describes the action research and familiarizes with its course, results and evaluation. The action research draws on the planning of pedagogical work with a puppet reflecting the age of children and the corresponding function of the puppet in the kindergarten, the realization of planned and improvised activities and their reflection. Part of this research was to improve the pedagogical work in the field of puppetry in the pedagogical process with three-year-old children in kindergarten.

POUŽITÁ LITERATURA

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3037-0.

JURKOWSKI, Henryk. *Magie loutky: skici z teorie loutkového divadla*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1997. ISBN 80-902482-0-9.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-0852-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.

MUSIL, Roman. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Praha: Informatorium, 2014. [cit. 26-01-2018] ISBN 978-80-7333-107-8.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5. Přeložila Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-798-5.

PRAŽÁKOVÁ, Drahomíra. *Loutka jako výchovný a zábavný prostředek pro děti*. Ústí nad Labem: Krajská knihovna Maxima Gorského, 1974.

RICHTER, Luděk. *Divadlo pro děti*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2015. ISBN 978-80-905055-0-6.

RICHTER, Luděk. *Od předmětu k loutce, od loutky k divadlu: o vzniku a možnostech výpovědi loutky a loutkou*. Praha: IPOS ARTAMA, 1997. ISBN 80-7068-097-0.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2018.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMÁNEK, Alois. *Podoby loutky*. Praha: Akademie múzických umění, 1998. [cit. 23-01-2018] ISBN 80-85883-36-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOLKMEROVÁ, Hana. *Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání: příručka k vzdělávacím seminářům*. Ostrava: Theatr ludem, 2014. ISBN 978-80-260-5861-8.

Internetové zdroje:

Definition of 'swazzle'. Collins English Dictionary, © 2018. [cit. 14-01-2018] Dostupné z: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/swazzle>

NEZVALOVÁ, Danuše. 2003. *AKČNÍ VÝZKUM VE ŠKOLE*. PEDAGOGIKA: Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově. [online]. 3/2003, Rub. 3 (300-308). ISSN 2336-2189 Dostupné v pdf z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=1942&lang=cs>

VELÍŠKOVÁ, Andrea. *Využití loutek v mateřské škole*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Radek MARUŠÁK

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Kočka a myš	42
Obrázek 2 Včelí medvídek	45
Obrázek 3 Žabka a nůžky	47
Obrázek 4 Prasátka chtějí jet na výlet	51
Obrázek 5 Žabák a želva	53
Obrázek 6 Lev a myš	56
Obrázek 7 Beruška, můj kamarád	59
Obrázek 8 Hroch v nové třídě	61
Obrázek 9 Výběr kamaráda	64